

БЗЗ(4укр)6
Л85

ПЕТРО АРСЕНИЧ

Засновник

«СІЧІ»

Кирило

Трильовський

Боева Управа Українських Січових Стрільців у Відні, 1915 р.
Сидять зліва: д-р В. Старосольський, д-р Теофіл Кормош, д-р Кирило
Трильовський

76 19 37 і сиб

Науково-редакційний відділ при управлінні культури
Івано-Франківської обласної державної адміністрації
Наукове товариство ім. Тараса Шевченка
(Івано-Франківський осередок)
Івано-Франківське обласне об'єднання всеукраїнського
товариства ім. Тараса Шевченка "Просвіта"
Івано-Франківське міське товариство "Гуцульщина"

Петро АРСЕНИЧ

ЗАСНОВНИК "СІЧІ" КИРИЛО ТРИЛЬОВСЬКИЙ

(до 100-річчя створення спортивно-пожежного
товариства "Січ" у с. Заваллі)

Перша "Січ" — Завалле, пов. Снятин.

Івано-Франківськ
Лілея-НВ
2000

НБ ПНУС

761937

У книжці висвітлюється життя і діяльність К. Трильовського, який був засновником і організатором руханково-пожежного товариства "Січ" і товариства "Українські Січові Стрільці". Подаються біографічні відомості про помічників К. Трильовського, авторів січових пісень та спогади М. Ломацького "Січ на Гуцульщині".

Висловлюємо щирю подяку Івано-Франківській обласній раді, Івано-Франківській обласній держадміністрації, голові Снятинської райдержадміністрації п. Степанові Максим'юку, внуці К. Трильовського піаністці Калині Чічці-Андрієнко, директорам ПП "Напро" п. Яремі Боднаруку, Івано-Франківської філії КБ «Приватбанк» п. Богданові Лесюку, Івано-Франківського «Житлобуд» п. Ігорю Олійнику, фірми «Доброміль» п. Іллі Заграновському, начальнику СУМБ п. Йосипу Біхдрікеру та всім іншим, хто сприяв виданню цієї книжки.

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
код 02125266
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Інв. № 76 19 37

ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ КИРИЛА ТРИЛЬОВСЬКОГО

Серед громадсько-політичних діячів Галичини кін. XIX — поч. XX ст. помітну роль відігравав відомий публіцист, видавець, діяч радикальної партії, творець січового руху, адвокат Кирило Трильовський. Його ім'я не сходило із сторінок галицької преси. Але в радянський час його діяльність як засновника товариства "Січ" 5.05.1900 р. в с. Заваллі Снятинського повіту, яке стало початком масового національного руху за відродження української державності, розцінювалася як націоналістична і безпідставно замовчувалась.

Виходячи з цього, на основі вивчення архівних джерел та матеріалів галицької преси хочемо докладніше розповісти про життя і діяльність К. Трильовського, його помічників та їх роль у заснуванні "Січей", що згодом стали ядром Українських Січових Стрільців, які мужньо воювали з ворогами України.

Кирило Трильовський народився 6 травня 1864 р. в с. Богутині Золочівського повіту в сім'ї священика. Згодом родина переїхала на Покуття. Ходив до школи в Золочеві і Бродах, а в гімназію — в Золочеві і Коломиї. Юридичну освіту здобув на правничому факультеті в Чернівцях, а потім у Львівському і Віденському університетах. Докторат захистив у Кракові, а адвокатський екзамен здав у Львові. У 1901 р. відкрив свою канцелярію у Коломиї, потім працював адвокатом у Яблунові. У гімназії належав до таємного учнівського кружка. У Коломийській гімназії утворив спеціальну бібліотеку і проводив пропагандистську роботу. Перший раз виступив на зборах у Киданчі в 1884 р. З того часу постійно займався народними справами, засновував по селах читальні, кооперативи, вів передвиборну агітацію.

1884 року засновує разом з І. Кейваном та Іваном Сандуляком першу читальню "Просвіти" в с. Карлів Снятинського повіту, а в 1904 р. — першу кооперативу "Народна спілка" в селі Спас. У Яблунові заложив товариство кредитове, філію "Сільського господаря" спілку для збуту худоби. К. Трильовський постійно виступав з рефератами та доповідями як діяч радикальної партії в усіх селах Снятинського і Коломийського повітів, а також в Кутах, Яблунові, Яворові, в окремих селах на Буковині

о. Йосиф Трильовський —
батько Кирила, 1891.

Кирило Трильовський з нареченою
Єфросиною Попович. Чернівці.

"Запорожець" та інших. Зокрема, в журналі "Народ" за 1894 р. опублікував статті "До ситуації" (про діяльність галицьких політичних партій), "Про селянське віче у Кракові", "Соціалісти і мужики". У календарі "Запорожець" на 1904 р. помістив статтю "Михайло Павлик" (з нагоди його 50-ліття та тридцятилітнього ювілею суспільної і літературної праці).

Всього за весь час свого життя Трильовський, як публіцист і журналіст під своїм прізвищем і псевдонімами Клим Обух, Гайдамака, Кирило, Приятель, Радикал, Січовий батько, Снятинчук та інші опублікував до 1800 статей у різних часописах та видав до 80 популярних книжок і брошур, як: "Про велику французьку революцію" (Коломия, 1913), "Боротьба італійців за свободу та соборність" (Коломия, 1928).

У молоді роки писав вірші. Ще в 1888 р. зібрав і видав збірник поезій "Вперед" (Вип. 1, Чернівці, 1888, 64 с.). У ренецзії на цю збірку І.Франко писав, що Трильовський "відомий як популярний публіцист, який, зокрема, займається народними читальнями і дає їм практичні поради в газеті "Буковина", а також уміщує численні дописи про життя і потреби народу в українських і польських часописах. Поетичне ремесло є у нього ніби "домашнім промислом", яким він займається у вільні хвилини для власного вжитку. До виступу на поетичній ниві схилила його велика посуха і вроджена

і в околицях Станиславова. Саме завдяки агітації Трильовського послом до львівського сейму 1889 року із Снятинщини був обраний священик із Стечеви Кирило Гаморак — майбутній тесть В. Стефаніка. В 1891 році під час виборів до австрійського парламенту провів агітацію за адвоката, діяча радикальної партії Северина Даниловича, який згодом став відомим пропагандистом економічного вчення К.Маркса. За це Трильовський був заарештований. У 1896 році він сам став кандидатом до сейму, але не був обраний, бо частина селян його не підтримала. Цього ж року Трильовський заснував у Снятині бібліотечне товариство "Наука". У 1896-1897 рр. у Коломії видавав часопис "Громада" для робочого народу. Писав різні статті на суспільно-політичну тематику для журналів і газет "Батьківщина", "Громадський голос", "Народ", "Хлібороб". "Зоря", календарів "Отаман",

ініціативність. Отож він зібрав кільканадцять творів власних і своїх "наймолодших", досі невідомих, колег, і так вийшов теперішній зшиток, невеликої літературної вартості, але будь-що живий і такий, що позитивно свідчить про думки і прагнення нашої наймолодшої генерації"...

Трильовський спілкувався з багатьма видатними людьми. Близька дружба еднала його з письменником В Стефаніком. У квітні 1894 р. вони обидва перебували у лікарні в Кракові, потім у травні проводили підготовку до з'їзду радикальної партії. Трильовський, на думку Стефаніка, займав помірковану позицію, обмежувався агітацією за демократичні свободи. 15 грудня 1894 року вони обидва були у Львові на з'їзді Української радикальної партії. Трильовський у своєму виступі закликав до консолідації різних галицьких партій-народовців, москвофілів і радикалів, одночасно висував на перше місце національне питання. Стефанік висловився критично про задум Трильовського видавати у Коломії науково-популярну газету "Громада", бо, мовляв, у місті немає для цього умов, а Трильовський не має належних знань для редакторської праці. Стефанік вважав, що треба підтримувати ті видання, що вже існували, а не засновувати нових.

Довідавшись про виступ Трильовського на вічі у Коломії 21 червня 1896 р., Стефанік в листі до діяча радикальної партії Л.Бачинського писав, що Трильовський своєю "загонистою завзятістю... нашого мужицтва інтелектуально не підійме. На се є Франко, Данилович, Мартович".

У 1901 р. в Чернівцях Трильовський вітав Лесю Українку від імені українських селян і радикальної партії.

У 1902 році він брав участь в організації селянських рільничих страйків.

У 1905-1907 рр. разом із В.Стефаніком, І.Сандуляком, С. Зінкевичем, В.Порайком та іншими проводив на Покутті агітацію за загальне виборче право у зв'язку з виборами депутатів до австрійського парламенту. У листі до В.Стефаніка 16 січня 1907 р. Трильовський писав:

"Ваші промови роблять величезне вражіння на мужиків, тому я дуже Вас прошу не лишати агітації. В неділю може би-сте зробили збори в Підвисокій, а на понеділок прошу Вас до Будилова і Завалля. Дуже би добре було, якби Ви котру з Ваших бесід описали і післали в "Громадський голос".

Д-р К. Трильовський.

Д-р К. Трильовський із своєю сім'єю. (Відень, 1917). Стоять: доньки — зліва Наталка, справа К. Трильовського — Марія, сини Петро і Василь. Сидять зліва: теща Марія Попович (померла у Відні, 1929), дружина Єфрозина Трильовська.

Як великий прихильник ідей М. Драгоманова та М. Павлика Трильовський від радикальної партії двічі у 1907 і 1911 рр. був обраний послом Державної Ради віденського парламенту. В 1913 р. його також обрали від Коломийського округу до львівського сейму. Як посол він часто виступав на вічах, в парламенті. На захист селян, робітників і вояків вніс понад 300 інтерпеляцій до парламенту.

К. Трильовський користувався великим авторитетом серед населення. Коли він був обраний послом 14 травня 1907 року, то населення Коломиї влаштувало перед його помешканням дружню вітальну демонстрацію, а потім у Коломийському парку — "Свято Побіди", на якому виступав Василь Стефаник.

У зв'язку з цим святом приятелі Трильовського, організатори "Січей", Василь Урдейчук з Вербіжа Нижнього та Лесь Пушкар з Коломиї зробили йому невелику несподіванку. Ось як про це згадує сам К. Трильовський: "...Повернувшись з Відня до Коломиї, застав брошурку під назвою "Пам'ятка побіди — 14 мая 1907 р." Були в ній портрети: мій, Юри Соломійчука-Юзенчука і Павла Лаврука, які були заступниками послів. (Лаврук був вибраний заступником посла о. Тита Войнаровського). А далі — вірш Василя Урдейчука під назвою "Пісня побіди" і дві мої січові пісні "Гей, там на горі "Січ" іде! та "Гей, Чорногора зраділа!"... Пісня побіди виглядала ось як:

Засіяло ясне сонце у вівторок зрана,
Побідили радикали — вибрали гетьмана
Своїм послом, заступником — це діло побіди!

Нехай дальше лютий ворог на хлопах не їде!
Нехай знають вороженьки, що в нас, бідних, сила,
Ми надію покладаєм на Батька Кирила!
Що він, наших прав заступник, ме нас боронити,
Тяжке горе із нас здойме, мемо легше жити!
Бо він один тільки думав о тій біді хлопській!
А хто це він? Гетьман "Січей" Кирило Трильовський!
Та казяться вороженьки, що й ми силу маєм,
Хто нас будить до просвіти, тому мандат даєм!
То ж ми, браття-радикали, добре ся тримаймо.
Одно діло довершили — тепер дальше дбаймо!

К. Трильовський, як посол, часто виступав на селянських вічах. Коли через хворобу він не зміг поїхати на віче, то в листі від 17 січня 1908 р. до В. Стефаника писав:

"Дорогий товаришу!

Я, їдучи, перестудився і від понеділка вечер лежу слабкий, так що мені абсолютно неможливо їхати ані до Рожнова ані до Будилова та Завалля. Для того дуже Вас прошу: виручіть мене в тяжкій потребі і поїдьте у ті села. Гадаю, що досить, як заїдете до Зінкевича, а з ним вже поїдете де треба, лиш тепло уберіться. То такі важні віча, що на них мене ніхто не годен заступити, тільки Ви. Не дивіться, що Рожнів трохи далеко, але як ані я не приїду, ані Ви, то справа готова вийти фатально, бо вони вже мали одно віче, а се спеціально скликане, щоби я явився. Рівночасно посилаю Вам пару блятів переказом, щоби се мали на найпотрібніші видатки. Гадаю, що Вам треба до Зінкевича таки на ніч заїхати, бо в противнім случаю мусілиби-сте своєв фіров таки аж до Рожнова їхати.

Здоровлю Вас сердечно — Кирило".

У листі від 29 січня 1907 р. Трильовський інформував Стефаника: "Повстала гадка, щоби від партії радикальної кандидували Ви, і я ту думку усіма силами підпираю. Що Ви не є заводовий політик і законів спеціально не студіювали — се інша

К. Трильовський з сином Петром, 1900.

В. Стефанік.

річ. Однак прапору поступу не зрадите, а біду народну знаєте добре, і се вистарчає, особливо, як зважимо, якої то масти ріжні рутенці виходять у послі...

Я пишу до Зінкевича, щоби розпочав агітацію за Вами, і немає сумніву, що на Вас мусять згодитися. Хто посміє протів Вас виступити? Отже, готова компанія — Стефанік і Охримович". Таким чином, при сприянні К.Трильовського Охримович зрікся мандату з березня 1908 р. і В.Стефанік вийшов послом до віденського парламенту. В листі від 11 березня 1908 р. Трильовський повідомляв, що в Ганьківцях пошаровано вибори, щоби Стефанік поїхав у Ганьківці і "перевів слідство" у цій справі. Просив, щоб усі сусідські "Січі" вислали петицію "о дозвіл ношення січових відзнак". (Архів музею В.Стефаніка в Русові).

Будучи послом, Трильовський виголосив у парламенті за 4 роки 11 великих промов, що тривали від 2 до 5 годин, в яких наводив факти різних зловживань і закликав уряд і парламент якнайшвидше ліквідувати їх. Деякі промови К. Трильовського були опубліковані накладом його секретаря І. Чупрія в Коломиї окремими брошурами. Це "Потоцький, Січинський, Шептицький. Промова посла д-р К. Трильовського, виголошена в Раді Державній дня 22 мая 1908 року". — Коломия, 1908. — 80 с.; "Хто допомагає в Галичині московському міністрові Столипінові? Промова посла д-р К. Трильовського, виголошена в Раді Державній дня 16 червня 1910 року". — Коломия, 1910. — 24 с.

К. Трильовський в своїх промовах домагався, щоби камера "державні лісництва" продавала будівельне дерево і дерево для опалювання також і селянам, щоби дозволяла їм за невелику плату випасати худобу в державних лісах і на полонинах, щоби дозволяла брати для худоби сировицю. Також Трильовський вимагав, щоби камера не забирала у селян зброї, потрібної для оборони, щоби суди писали українською мовою і довго під слідством не тримали, щоби не карали за патріотичні коляди, носіння Січових лент (стрічок), щоби не кривдили робітників тютюнової фабрики в Заболотіві та солеварні у Косові, а також жовнірів, які повинні мати змогу святкувати українські свята. Завдяки своїй обструкційній п'ятигодинній промові в Державній Раді домогся виділення для "Сільського господаря" 133 тисячі корон річної допомоги з метою піднесення селянського господарства.

К.Трильовський часто очолював депутації до різних міністерств, чи до намісництва, чи інших властей для того, щоби вирішувати різні справи своїх виборців.

Адвокат К.Трильовський часто виступав як захисник у різних судових процесах. У 1911 р. був одним з оборонців у процесі проти 101 студента, які домагалися відкриття українського університету в Львові. Серед обвинувачених були і студенти родом з Прикарпаття. Це Ф.Андрусевич (Отинія), О.Букушованій (Жаб'є), А.Дідик (Перерів), І. Докторук (Заріччя), М.Федюшка (Войнилів), М. Григорійчук (Видинів), Г. Колцуняк (Яворів Косівського повіту), його брат Юліан, С. Коломийчук (Городниця), Д.Луканюк (Тюдів), В.Порайко (Устя), І.Велигорський (Серафінці), І. Турянський (Коломия), Д.Вітовський (Медуха) та інші. Більшість із них були членами товариства "Січ", а з 1914 р. добровольцями українських січових стрільців.

ЗАСНОВНИК "СІЧІ" КИРИЛО ТРИЛЬОВСЬКИЙ

Саме К. Трильовський найбільше проявив себе як засновник і організатор спортивно-пожежних молодіжних товариств під назвою "Січ" і товариства "Українські Січові Стрільці". Згодом ці товариства набули великої популярності і відіграли важливу роль у національній активізації українського селянства в Галичині та Буковині.

Перше товариство "Січ" Трильовський старався заснувати в селі Усте над Прутом, у чому йому допомагав молодий селянин Дмитро Соляннич, який з 1903 р. виїхав до Канади і став там відомим як автор оповідань з життя селян. Та статут першої "Січі" не затвердило галицьке намісництво. Тоді Трильовський уклав статут на заснування "Січі" в селі Завалля того ж Снятинського повіту. Загальні, тобто

Вправи "Завальської Січі".

Січове віче в Снятині (1904).

установчі, збори першої "Січі" відбулися 5 травня 1900 р., а першим її кошовим був обраний Микола Неделко. Члени "Січі" не тільки займалися спортом та готували себе до боротьби з вогнем, але й повинні були вести освітньо-культурну роботу. У статуті

Трильовський записав, що "Січі" повинні боротися з неписьменством, передплачувати часописи, купувати книжки для "Січової бібліотеки", давати театральні вистави, створювати свій хор і оркестр. "Січ" повинна проводити боротьбу з пияцтвом і картярством, засновувати крамниці, каси, молочарні тощо.

Під впливом творів Т.Шевченка, М.Костомарова, Ю. Бачинського К.Трильовський прийшов до переконання, що українці мусять боротися за визволення своєї Батьківщини, а для цього треба себе "військово зорганізувати". Зважаючи на австрійсько-польську цензуру, він не мав змоги в статуті чітко зазначити справжню визвольну мету "Січі", яка полягала в підготовці молоді до боротьби з австрійсько-польськими окупантами за волю України.

З нагоди першої "Січі" в Заваллю

Трильовський написав пісню:

Про Січ славу — Запороже
 Співав батько наш Тарас,
 А ми тепер заложили
 Над Черемошем "Січ" у нас.
 Тож єднаймося, милі браття,
 Заводім життя нове,
 Нехай росте і кріпшає
 Товариство січове!
 А що батькам не удалось,
 Ми довершим залюбки,
 Впаде ворог, коли грянуть,
 Радикали — козаки!

Завальська "Січ" та її похід до Снятина зворушили повіт і дали поштовх до заснування таких товариств в інших селах Снятинського, Коломийського, Косівського, Городенківського, Тлумацького та інших повітах і на Буковині.

Так, в 1900 р. товариства "Січ" були засновані в Топорівцях (кошовий А.Мохорук), 1901 р. — у Вовчківцях, Джурові, Москалівці (кошові Д.Чернявський, Ф.Курилюк, М.Лелет), 1903 — Вовчинці Станіславівського повіту, Карлові, Печеніжині,

Січовики в Ілінцях, пов. Снятин.

Січ на вправах в Джурові, пов. Снятин.

Трофанівці, Туловій, Хлібичині Пільнім (кошові М.Девенко, І.Сандуляк, В.Мацьків, Ф.Грицюк, І.Харук-Галайда, Ліщук), Борщеві, Бучачках, Вербіжі Нижнім, Видинові, Городенці, Демиччу, Єзуполі, Калуші, Козині та ін. селах.

Січовики з Печенжини при вправах.

Першу "Січ" на Гуцульщині з ініціативи Трильовського було засновано в Жаб'ю 1 січня 1903 р., кошовим якої став Юра Соломійчук. У 1903 р. також було створене товариство "Січ" у містечку Кіцмані на Буковині. Його заснували поет Сильвестр Яричевський, родом з Рогатина, та Остап Попович.

Швидкому росту цих товариств сприяло те, що вони орієнтувалися на славні традиції Запорізької Січі: керівні посади — кошовий, осавул, хорунжий, січові відзнаки — червоні чи синьо-жовті стрічки з написом "Січ", які носили через плече, а також традиційні маршові пісні та гімнастичні вправи під музику — все це приваблювало молодь.

У "Січах" панував демократичний дух: кожного члена старшини не тільки формально обирали, але і перевіряли, чи він годиться до виконання своїх обов'язків. Отже, "Січ" продовжувала демократичні традиції славної Запорізької Січі і козаччини. Звертання до

Хор "Січі" в Печенжині.

героїчного минулого українського народу мало надати снаги новому рухові, який швидко набував поширення, охопив велику частину селянства, передової інтелігенції.

Січовий рух підтримували українські письменники І.Франко, М.Павлик, В.Стефаник, А.Чайковський, Т.Галіп, С.Яричевський, К.Малицька та інші.

Іван Франко написав текст пісні

ГЕЙ, "СІЧ" ІДЕ...

Гей! "Січ" іде,
Красен мак цвіте!
Кому прикре наше діло,
Нам воно святе!
Гей! "Січ" іде!
Топірцями брень!
Кому люба чорна пітьма,
А нам ясний день,
Гей! "Січ" іде!
Мов пчола гуде...
Разом руки, разом серця,
І гаразд буде!
Гей! "Січ" іде!
Підківками брязь!
В нашій хаті — наша воля,
А всім зайдом зась!

Вірші писали для Січових пісень Василь Пачовський, Дмитро Макогон, Костянтина Малицька, Осип Маковей, Іван Петришин, Сильвестр Яричевський. До січових поетів — селян належали: Іван Сандуляк з Карлова, Павло Думка з Тернопільщини, Михайло Кузич з Нижнього Березова, Василь Урдейчук, Іван Харук — Галайда. І Харук-Галайда в одному з віршів писав: "А ми, браття, не біймося, бо в нас є вже сила,

Сім півсоток кріпких січей
від батька Кирила!"

Дуже любили січовики пісню "Раз, два!, Раз, два!, Вперед, хлопці!", що її уклав поет Іван Плешкан, родом із Тулови, під час мандрівки гімназійних учнів з Коломиї на Гуцульщину у 1885 р.

Але найбільш популярною піснею, слова і музику до якої уклав К.Трильовський, стала пісня "Гей, там на горі "Січ" іде!", текст якої подаємо повністю.

Гей! там на горі "Січ" іде!..
Гей! малиновий стяг несе,
Гей, малиновий, наше славне товариство,
Гей! машерує — раз, два, три!..
Гей! напереді кошовий,
Гей! як той орел степовий,
Гей! як той орел — наше славне товариство і т. д.
Гей! а позаду осавул,
Гей! твердий хлопець, як той мур — і т. д.
Гей! а по боках четарі,
Гей! то сторожі вогневі — і т. д.
Гей! отамане, батьку наш,
Гей! веди, батьку, вперед нас — і т. д.
Гей! не залле нас вражий вал,
Гей! бо з нас кожний радикал — і т. д.
Гей! молод-хлопче, позір май.
Гей! там до "Січи" приставай — і т. д.
Гей! наша "Січ" дорога,
Гей! як та мати, всім одна — і т. д.
Гей! повій, вітре, з синіх гір,
Гей! на пралор наш, на топір — і т. д.
Гей! повій, вітре, зі степів,
Гей! дай нам силу козаків — і т. д.
Гей! дай нам силу й відвагу,
Гей! Україні на славу — і т. д.

Ця пісня супроводжувала січовий рух впродовж усього його існування, залишилася жити й після його занепаду. Цьому сприяла й та обставина, що пісня мала маршовий характер, була виявом волелюбних прагнень народних мас, нагадувала їм героїчні традиції Запорізької Січі. Недарма офіційні власті косим оком дивилися і на січовий рух, і на всю його атрибутику: малиновий прапор, на якому часто були зображення гетьманів Б.Хмельницького, Д.Дорошенка, а також Т.Шевченка, стиснуті в братерському потиску дві долони з написом "В єдності сила", топірці, які використовувалися січовиками при фізкультурних вправах, для привітань.

Автором портретів на прапорах "Січей" був відомий художник Ярослав Пстрак. Найоригінальнішим на всю Галичину був портрет гетьмана Петра Дорошенка на прапорі "Січі" в селі Красноставцях на Снятинщині.

Для створення осередків "Січей" Трильовський видав у 1906 р. у Чернівцях уложений ним під псевдонімом Січовий Батько "Збірник пісень, патріотичних і січових". У рецензії на це видання І.Франко відзначив, що "Збірки патріотичних пісень... підбадьорюють людей, підтверджують у них надію на кращу будуччину... Побіч гарних і з літературною вартістю пісень є там і такі, які не визначаються нічим", і, як зазначив Франко, "не причиняться до піднесення духу і почуття людської гідності у січовиків". Втім, передмова "До братів-січовиків та до тих, що хочуть стати січовиками", закликала закладати "Січі" і ставати під січовий червоний прапор.

Збірка відкривалася гімном "Ще не вмерла Україна", далі йшли пісні на слова Франка "Не пора", "Розвивайся ти, високий дубе", "Січова пісня", "Гімн руських хлопів-радикалів", опубліковані тут вірші Віри Лебедової (К. Малицької), С.Яричевського та К.Трильовського і селян-радикалів Івана Сандуляка та М.Кузича, які не мали великої поетичної вартості.

Популяризації й поширенню січового руху сприяли видані і редактовані в Коломиї Трильовським та І.Чупресем інші співанки, популярний місячник для народу "Зоря" (1903-1905), газета "Хлопська правда" (1903), календарі "Отаман" і "Запорожець" (1905-1913) та офіційний орган "Січові Вісти" у Львові. В них друкувалися поради "Січам", твори українських письменників та біографічні відомості про них, розвідки про запорізьких козаків, про опришків, про радикальну партію.

Редакція виступала проти національної ворожнечі, за єдність слов'янських народів.

ХЛОПСКА ПРАВДА

Виходить два рази в тиждень.

Річна передплата хворості 1 корова, два Аморіки 1 1/2 долара, два Вісничани 1 марок.
Одно число стоить 20 сотівів. — Адреса: Коломия, ріг уліці Валоної і Костяшів.
Для громад, в котрих є боля двох предлаників вишукать передплата на 3 корова.

Видає і за редакцію відповідає: Др. Кирило Трільовський.

ПОЗІРІ

Збирайтесь на „Січове свято!“

М. РОМАНКО

Гей! Хлопці — молодці, жмені Січовики! Гей! Ви озвучили! Батьки! І ви поминайте Маму і Ви Сестриці! — гордість і Ви Звільні годні, що аще не аступилимте у січове братство!

Киньте проч журу, розвеселіть вамі лиця; Збирайтесь на

II. Січове Свято,

котро відбуде ся в Коломні дия 28. червня, третьої неділі на руских зеленых оватах.

Свято січове, се свято валяго відродженя, се свято сміли, свято скріпленого тіла, що з ним і дух наш бути кришай, се свято братерства братнього, свято надії!

Нехай же не бракиє на нім не лиш ні одного покутского „Січовика“ але також ні одної галицької „Січи“, бож кожда „Січ“ повинна бодай своїх даяматів вислати. — Нехай не бракиє ні одного шарого покутского громадянина, а другі громада най також бодай делегатів пришлють.

Ми Руєвни сорежмає і переживаємо так богато гижких і сумних років та днів; чимже не годять ся нам бодай раз на рік пережити мілких веселих, піднесених і скріпливочих на душі хвилинь?

Тому Брага і Сестри! спішіть на

Січове Свято до Коломні.

Розпочинає оно о г. 1 в полудне в салі мівевої Каси надвивої.

КОНЦЕРТОМ,

а склад котрого увидуть ся: спів хороні і сольові, деклямації і промови; во концерті вбуде ся

ПОХІД

при звуках музички, а воакуту у нім участь всі „Січи“ і прочі гості та даятота. Похід удасть ся на відкритім місце, да відбудуть ся

вправи Січовиків і товариські забави.

Вступ на місто „Свято Січове“ вносить лише 10 пр. (20 сот.) а для ізагітисці і корова.

Заразом звертаєм ся з прошеням до Всей. Урядів Громадских, щоб воадила оголошати про се Січове Свято в своїх громадах і воахотила особливо молодіж до участи в нім. —

„Січа“ се товариства не лиш гімнастичні але і пожарні, кожда одже громада повинна таке товариство заложити.

Ще раз всіх просим і звиням! Прибувайте тисачами на

„Січове Свято!“

Чи дощ чи погода, чи громи і блискавиці чи теплий вітерець і лесе сонце — ми всі спішим на „Січове свято“. — Ми народ твердий і не з цукру! Від дошу не розможемо ся. — Ставаймо в ряди — і до Коломні!

Коломия в маю 1903. р.

За Комітет II. Січового свята:

Федір Грицюк,
кошовий „Січа“ троєшніської.
Іван Кудла,
осаула „Січа“ вулицької.
Дмитро Лукяшук,
кошовий „Січа“ заболотівської.
Др. Михайло Бабик.

Василь Варчук,
писар „Січа“ Печеніжської.
Іван Самдулян,
кошовий „Січа“ марішківської.
Гаврило Ткачун,
четар „Січа“ Іспівської.
Др. К. Трільовський,
Осип Білокурський.

Зовнішнім виявом діяльності „Січей“ були з'їзди „Січей“ та масові січові свята. Створені по селах осередки „Січей“ у 1902 р. організували в Коломні перше загальне січове свято.

На ньому був присутній гість із Канівщини „Артільний батько“ Микола Левитський (1859-1934) — громадський і кооперативний діяч.

Друге січове свято з участю 19 „Січей“ галицьких і однієї буковинської відбулося 28 червня 1903 р. теж у Коломні. Січовики співали „Марсельезу“ та інші маршові

Прикарпатський національний університет
Січове свято в Коломні 28.06.23 р. Зліва по середині салі в салі Кирило Трільовський.
Напереді в центрі — Сельвостр Яничевський.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Inv. No 76 19 37

Четверте Січове свято в Коломиї дня 12 липня 1906 р.
 Сидять, горішній ряд зліва: Сорозина Трильовська, гість з Харкова, письменник і віртуоз-бандурист Інат Хоткевич, гість з Одеси Радецький (з бородою), Клавдія Лагодінська, її донька Ірина. Між Хоткевичем і Радецьким стоїть Петро Трильовський. Сидять, довший ряд зліва: другий — д-р Микола Лагодінський, Василь Варчук з Геченжина з бандурою Хоткевича, д-р Кирило Трильовський (з трубою — тодішнім "голосником"), у його ногах — учитель Грицишин. Зовсім внизу сидить третій зліва Микола Петрук, в ленті кошового "Січі". Ліворуч стоять гімназійні студенти.

"Січ" у Вікторіві. На переді справа — кошовий Федір Цапай, насередині — осавул Семен Салига.

пісні. А потім відбувся концерт за участю Міщанського хору Снятина під керівництвом Івана Гоева, декламації Анни Ткачук і Василя Урдейчука, солоспів п. Галі Величківної. З промовами виступали студент майбутній письменник Лесь Гринюк, родом з Воскресінець, який закликав студентську молодь підтримувати "Січі", а К. Трильовський — про значення "Січі" для національного відродження. Похід "Січей" в народних строях з музикою, зі співами через цілу Коломию "робив ведичаве і мальовниче враження" про що писала газета "Хлопська правда". Коломия. — Ч. 13, 14 за липень 1903 рік. Це свято дало поступ для заснування нових "Січей".

Третє січове свято відбулося в липні 1904 р. у Станиславові, а четверте — знову у Коломиї 12 липня 1906 р. Величаво організував Трильовський січове свято в Коломиї 31 травня 1909 р. в честь славної пам'яті гетьмана Івана Мазепи. На ньому з рефератом про Мазепу виступив К. Трильовський, промовляли послы до парламенту Тимофій Старух і Василь Стефаник, на майдані виконували гімнастичні вправи під музику 208 січовиків, грали духові оркестри, співали селянські хори з Балинець і Печеніжина, хор студентського товариства "Січ" з Чернівців. На святі були: редактор "Громадського голосу" зі Львова Михайло Павлик, послы Лев Бачинський, Микола Лагодінський, Іван Макух, а також письменник Михайло Коцюбинський, який завітав на це свято по дорозі до Італії. В листі до дружини він писав: "...Це щось таке гарне і величаве, що трудно описати. Це ціле військо, кілька тисяч і Трильовський за генерала... "Січ" вітала гостей, між іншим, і мене".

У "Січах" велася велика просвітня робота, спрямована, в першу чергу, на пробудження національної свідомості, на вивчення історії козацтва. "Січі" виступали за загальне виборче право, за український університет у Львові, за українські школи.

Руханкова-протипожежний січовий курс. Коломия. Жовтень 1909 р.
Стоїть третій справа Трильовський, біля нього нижче Іван Чупрей.

Така діяльність "Січей" не подобалася австрійському уряду, і їх почали переслідувати. Косівське староство з 1904 р. розв'язало 19 "Січей". Почалися арешти і ревізії у січовиків з того приводу, що нібито вони готують повстання. Після переслуховування 64 свідків у січні 1905 р. був засуджений на 2 місяці тюрми організатор "Січей" на Гуцульщині Юрій Соломійчук (1857-1918), а членів "Січей" з Красноілля Крамарука, Танасійчука і Сорохана — на 3 тижні, священника І.Попеля з Довгополя оштрафовано на 30 крон. У Трильовського зроблено обшук 31 березня 1904 р., і його теж було засуджено на 6 тижнів, але суд у Відні зменшив кару до 8 днів ув'язнення. У 1906 р. в Надвірнянському повіті було покарано 400 людей. Лише в одній громаді засуджено 36 осіб до одного місяця арешту за ношення січових лент. За цю саму провину 11 лютого 1907 р. староство в Снятині засудило 16 селян з Видинова на 5 діб, а 18-літній хлопець С.Мормелюк дістав 8 днів арешту за те, що мав на капелюсі вишиті слова Т.Шевченка "Борітеся — поборете". У 1906 р. Трильовський у складі делегації з 18 осіб (в т.ч. Ю.Соломійчук) поїхав до Відня зі скаргою, і утиски "Січей" припинилися. Але в 1908 р. національний гніт посилюється, і студент Львівського

університету син священика зі Стопчатова **Мирослав Січинський** у знак протесту 12 квітня 1908 р. вбиває намісника в Галичині графа А.Потоцького. Січинського засудили до страти. Але під тиском "Січей" та інших українських товариств смертну кару замінили на 20-літнє ув'язнення. В 1911 р. М.Січинський при допомозі членів "Січі" з Вікторова та Д.Вітовського втік зі Станиславівської тюрми "Діброва" і виїхав за кордон.

М. Січинський.

У цей час роль "Січей" значно зросла. Для координації січового руху 9 квітня 1908 р. був створений у Станиславові Головний комітет січовий. Його головою став К.Трильовський, заступником — селянин, діяч радикальної партії Іван Сандуляк з Карлова (тепер с. Прутівка), секретарем — Іван Чупрей з Печеніжини, скарбником — адвокат Микола Лагодинський з Делятина. В 1912 р. комітет було перейменовано у Львові на Український Січовий Союз, який координував у Східній Галичині роботу всіх "Січей". А їх до 1914 р. налічувалося 916. 29-30 травня 1910 р. відсвятковано у Станиславові десяти роковини існування й діяльності "Січей".

На п'ятий черговий Січовий з'їзд, який відбувся в Станиславі у червні 1911 року, посол Л.Бачинський запросив визначних слов'янських гостей — представників хорватів.

Визначні провідники "Січей" на П'ятих Січових Святі в Станиславові, червень, 1911 р. В середині зліва: Грицько Кушнірук, Юра Соломійчук-Юзенчук — Жаб'є, пов. Косів, Дмитро Лукащук — Заболотів, пов. Снятин.

словенців та чехів. Були всі радикальні послы з Галичини, буковинські послы барон Микола Василько, Єртей Пігуляк, представник Львівського "Бояна" адвокат Михайло Волошин та ін. Гостей супроводжували кінні й піші відділи "Січей". Виступаючи на бенкеті, промовці таврували утиски слов'ян російським царатом і закликали до єдності між слов'янами. К.Трильовський відзначив, що Петербурзька Академія наук визнала окремішність української мови. Наступного дня, в неділю, 30 травня, відбувся 20-тисячний похід за місто на Діброву, де проводилися вправи "Січей" та "Соколів".

Шосте січове свято відбулося у Снятині у липні 1912 року. На ньому були визначні гості: послы до віденського парламенту, делегати словенських, чеських "Соколів", гість із Запоріжжя, делегат "Просвіти" з села Мануйлівки Катеринославської губернії Хома Сторубель. Це було останнє самостійне січове свято. У його підготовці взяли участь снятинські міщани-радикали: Янцьо Дутчак, Михась Крикливець, Михась Якимець, Семен Зінкевич та секретар Трильовського — Іван Чупрей.

У зв'язку з загостренням австро-російських стосунків Трильовський 1912 р. прийшов до висновку, що слід на базі "Січей" організувати товариства військового характеру. Згодом спортивні "Січі" за прикладом польського "Стшельця" стали перетворюватися у військові. Але австрійська влада, яка підтримувала польську військову організацію "Стрелець" ("Стшелец"), не хотіла допускати до існування аналогічної української установи. Лише коли К.Трильовський подав галицькому наміснику Бобжинському на

Старшина Повітової "Січі" у Львові. Сидять: Р. Дашкевич — кошовий, М. Царевич — осавул. Стоять: Никорак — обозний, Катря Пацлівна — командантка жіночої чети, четарі — І. Тучалський, М. Липка, С. Безпалко, Р. Мичка — писар.

затвердження майже дослівний переклад статуту польського "Стшельца", той змушений був його затвердити. На його основі 18 березня 1913 р. у залі "Повітової січі" у Львові відбулися збори, на яких було створено військову організацію "Українські Січові Стрільці". За ініціативою Трильовського її кошовим став д-р Володимир Старосольський (1878-1942) — адвокат, згодом блискучий оборонець українських політичних в'язнів, осавулом-Дмитро Катамай, опісля — Іван Чмола. Перші стрілецькі військові організації було закладено у Львові, Бориславі, Косові, Яблунові, Шешорах, Заліщиках. До початку війни 1914 р. їх було 96.

Січові стрільці при виконанні вправ на кайзеральді у Львові, 1913 р. 5-й зліва з бородою — Гриць Нічка, писар Товариства УСС.

Спортивні, а потім уже чисто військові товариства "Українські Січові Стрільці" брали участь у відзначенні ювілеїв М.Шашкевича, Т.Шевченка, І.Франка, проводили вправи під девізом "Все вперед! Всі враз!".

У 1913 р. українська молодь, згуртована в товариства "Січ" у Львові, широко відзначала ювілей І.Франка. Для цього при "Січі" був організований міщанський хор, який виступав на ювілейному концерті навесні 1913 року в залі Народного дому. Під час концерту К.Трильовський вручив Франкові Січову ленту, іменуючи його почесним членом "Січі". Франко подякував і сказав: "З радикальної партії виступив я через Вас, пане докторе".

З нагоди 100-річчя від дня народження Т.Шевченка спортивні і військові "Січі" 28 червня взяли участь у багатотисячному поході січово-сокільських організацій у Львові. Це був їх перший прилюдний виступ в одностроях і зі зброєю. Ентузіазм українського товариства, яке побачило у рядах стрілецтва майбутні кадри української армії, був безмежний.

Шевченковий ювілейний знім "Сокла Батька", "Укр. Січового Союзу" і "Спортивного Товариства Україна".
Львів 28. і 29.06.1914.

З вибухом Першої світової війни Трильовський став начальником Бойової Управи, яка на базі колишніх "Січей" організувала добровольчі формації під назвою Українських Січових Стрільців. Це молоді 16-18-річні хлопці, виховані на ідеях Драгоманова та Франка, вступали до УСС, які з допомогою Австрії повинні розбити "тюрму народів" (царську Росію) і визволити Наддніпрянську Україну з багатовікового царського гніту. Трильовський як голова Бойової Управи УСС, член Української загальної Ради у Відні, як тільки може, в усьому допомагає УСС, бореться з закулісними інтригами поляків, для яких УСС були сіллю в оці.

Діяльність "Січей" була не до влободи і царській Росії, яка в 1914 р. захопила Галичину.

Начальник "временного жандармского управления" у Львові писав: "Первым и главным организатором "Січей" был предводитель мазепинской радикальной партии, пропагандист анархизма между крестьянством доктор Кирилл Трилевский". І далі зазначалося, що його товариші "руководители украинской радикальной партии были самими серьезными фанатически непримиримыми врагами России и внушали такое настроение своим членам крестьянам".

Ось так характеризувала царська жандармерія патріота України К.Трильовського. В цьому звіті неправдою є те, що українська радикальна партія ширила між селянами атеїзм і анархію. Трильовський ніколи не виступав проти релігії, тільки проти окремих священиків, які вороже ставилися до "Січей".

УСС під керівництвом сотника Д.Вітовського повалили у Львові 1.11.1918 р. австрійську владу і проголосили створення Західно-Української Народної Республіки. Трильовський входив до складу Національної Ради ЗУНР.

Полк. Дмитро Вітовський з референтами Військового Секретаріату, зимою 1918 р.

Після захоплення краю буржуазною Польщею Трильовський з армією УГА переходить за Збруч і у Вінниці засновує Січовий комітет. У 1920 р. він переїжджає на Закарпаття, де засновує кілька "Січей", а потім — до Відня, де був членом Кодифікаційної комісії в уряді ЗУНР.

З еміграції Трильовський повернувся у 1927 р. і працював адвокатом у Гвізді, але через хворобу уже не брав участі в громадському житті.

Він дописував лише до часописів, зокрема, до "Свободи" і "Народного слова" у США.

Єфрозина і Кирило Трильовські. Гмінд (Австрія, 1917).

Діти Трильовських — Петро, Марійка, Наталка, Василько.

Більшовицька окупація Західної України під гаслом "возз'єднання" була для нього важким ударом. Трильовського та його однодумців тягнуть до НКВД на переслуховування та допити. Тільки чудом він врятувався від арешту та депортації на Сибір.

Помер Трильовський 19 жовтня 1941 р. Похований у Коломиї.

Ось такий життєвий шлях Кирила Трильовського — відомого діяча радикальної партії, публіциста і журналіста, який усе життя проводив просвітню працю серед селянства і який здобув собі безсмертну славу як організатор "Січей", як адвокат-захисник скривджених.

Отже, К.Трильовський був дійсно видатною особою, бо започаткував ідею збройної оборони України. Січовики Трильовського у Першій світовій війні в рядах УСС боролися за Самостійну і Соборну Україну, відстоюючи її незалежність. Багато з них загинуло. Але традиції патріотизму та любові до Батьківщини передали наступним поколінням, які продовжували боротьбу в підпільних умовах як члени УВО-ОУН. Потім боролися і в рядах УПА.

Перед смертю в розмові з одним молодим гуцулом у Коломиї у відповідь на слова гуцула "Дух наших давніх і новітніх "Січей" завжди є серед нас і в наших серцях" Трильовський сказав: "Вір в те і живи цим духом аж до перемоги".

Ця довгождана-перемога настала 24 серпня 1991 р. з проголошенням української державності.

У 1990 р. у Заваллі урочисто відзначено 90-літній ювілей Завальської "Січі". А 25 березня 1995 р. тут проведено науково-теоретичну конференцію на тему "Завальська "Січ" — початок масового руху національно-патріотичних сил за відродження української державності".

У день святкування 95-річчя "Січі" в Заваллі відкрито пам'ятний знак із таким текстом: "На цьому місці 4 травня 1900 року завальчани зібралися на свою "Чорну Раду (збори) і утворили першу в Україні "Січ", обравши кошовим Миколу Неделка та осаулом Михайла Одинського".

Нарешті історична справедливість перемогла, і ми добрим словом згадуємо першу "Січ" у Заваллі та її засновника Кирила Трильовського, якому в Коломиї встановлено пам'ятник, а на будинку, де працював, — меморіальну дошку.

ПОМІЧНИКИ К. ТРИЛЬОВСЬКОГО

В організації "Січей" допомагали К.Трильовському його однодумці - "невтомний секретар" Іван Чупрей, Антін Кузьмич, Петро Білоскурський, Ярослав Навчук та багато інших.

Про найбільш активних помічників К.Трильовського та авторів січових пісень подаємо біографічні довідки.

ВАХНЮК Михайло (1888, с. Русів Снятинського р-ну — 1976, Варшава, Польща) — український громадсько-політичний і культурний діяч. У 1907 р. учителював у с. Перехресне Косівського району. Був членом УСРП, старшиною в Галицькій Армії, послом до польського сейму. Брав участь у заснуванні "Січей", читальні "Просвіти", кооперативів, виступав перед селянами на просвітні теми. Написав спогади про В.Стефаніка.

ВЕСЕЛОВСЬКИЙ Ярослав (22.02.1881, с. Молодятин Коломийського р-ну —

21.06.1919, Відень) — український журналіст, перекладач і редактор. Закінчив Коломийську гімназію і Львівський університет. Редагував часописи "Поступ" (Коломия, 1903), "Буковина", "Письма з Просвіти", "Неділя", "Діло", в яких публікував і свої статті, вірші, оповідання. З 1906 р. Веселовський був першим платним редактором популярних видань "Просвіти" та щорічних календарів. Свої праці видавав у серії "Просвітні листки" та окремо "Для всіх" (1908), "Як судили Мирослава Січинського" (1909). Під час окупації Галичини російськими

"Український Січовий Союз". Сидять К. Трильовський, Я. Веселовський. Стоять М. Балицький, Д. Катамай (1917).

військами разом з головою "Просвіти" і членами Головного відділу виїхав до Відня, де продовжив роботу товариства, редагував "Віденський календар" товариства "Просвіта" на 1915 рік.

ГАРМАТІЙ Лука (30.10.1866, с. Лучка Тернопільської обл. — 31.10.1934) — учитель, етнограф, член етнографічної комісії НТШ (з 1905 р.). Закінчив Тернопільську учительську семінарію (1887), учителював у Криворівні (1892-1899), Розтоках (1899-1900), Головах (1900-1912), створив "Січі" та читальні "Просвіти" у Криворівні (1893), Розтоках (1899), Головах (1904). Придбав на власні кошти для них книжки і журнали. На Гуцульщині збирав фольклорно-етнографічні матеріали, які були опубліковані В.Гнатюком у збірниках "Коломийки", "Народні оповідання про опришків", "Колядки і щедрівки" та В.Шухевичем у етнографічній праці "Гуцульщина" (1 і 2 томи).

ГЕНИК-БЕРЕЗОВСЬКИЙ Михайло (1879, с. Верхній Березів Косівського р-ну — 1959, Торонто) — член Бойової управи УСС, повітовий комісар ЗУНР, суддя, адвокат, громадський діяч. Закінчив гімназію у Коломиї та правничі студії

Л. Гарматій з дружиною і сином.

у Празі, у 1914 р. як член Бойової управи УСС підписав заклик до української молоді на зголошення до Українських Січових Стрільців. Однак австрійська влада не дозволила йому служити в УСС, а мобілізувала до австро-угорської армії. Після розпаду Австро-Угорщини прибув до Коломиї. Окружна військова команда призначила його повітовим комісаром ЗУНР у Печеніжині.

У часи польської окупації був суддею в Печеніжині і відновив діяльність "Просвіти", організував кооператив та молочарню. Полякам не подобалася громадська і просвітня діяльність Ґеника, тому вони

відправили його у 1932 р. на пенсію. У 1934 р. відкрив адвокатську канцелярію в Коломиї. У 1944 р. покинув рідний край.

ГОРБОВИЙ Михайло (1896, м.Косів — 1941 ?) — український січовий стрілець, згодом відомий політично-громадський діяч, організатор "Пласту", "Каменярів", секретар повітового комітету Української соціалістичної радикальної партії.

На формування його світогляду істотно вплинула діяльність на Косівщині радикальної партії та спортивно-пожежного товариства "Січ". У червні 1914 р. засновано Степаном Григорцівим "Кіш Січових Стрільців" у Косові. М.Горбовий став діяльним його членом. Він залишив цікаві спогади про участь "Січей" різних гуцульських сіл у багатотисячному поході під час

відкриття пам'ятника Т. Шевченкові в Косові 19 липня 1914 р. та про від'їзд січовиків-добровольців на фронт 21 серпня 1914 р.

З початком Першої світової війни М.Горбовий на поклик повітової Бойової управи (голова П.Рондяк, секретар — учитель І.Устиянович) добровільно зголосився до УСС воювати "проти віковичного ворога... за свої права, за волю і честь українського народу!"

До добровольців звернувся з прощальним словом учитель І.Устиянович. Січові стрільці, а з ними і Михайло Горбовий під командою курінного Олексі Іванчука з пісню "Йшли діди на муки, підуть і правнуки, ми за народ життя своє дамо!" вирушили на Коломию, а звідти — на призовний пункт до Стрия. Там був зарахований до сотні Р.Дудинського, з якою пройшов усі бої в Карпатах, під Стриєм на Маківці, під Стрипою, на Лисоні. У жовтні 1916 р. один відділ УСС в кількості 180 осіб було перекинуто на Буковину. Він складався переважно з гуцулів, тому й був названий "Гуцульською сотнею УСС". У складі цієї сотні, якою командував четар М.Никорак, а потім Омелян Левицький (загинув 23 березня 1917 р. у Кірлібабі), Горбовий брав участь у боях за Присліп, Корул, Кірлібабу та ін. На Великдень 1917 р. "Гуцульська сотня" брала участь з українським полком, що був у складі військ Тимчасового уряду Росії. М.Горбовий у статті "Гуцульська сотня" писав про це так: "На сам Великдень стрільці разом з вояками з тамтого боку відспівали спільно "Христос Воскрес" і збігли в яр "христосуватися". Нас гостили різними стравами і ще на дорогу дали пасок, цукру, писанок, а ми їм — руму, вина, книжки, часописи.

Найбільше питали за "Кобзарями". Нам лише що прийшла пака книжок з Відня від жіночого комітету, то ми їм подарували. Також налаждали правильну пошту... Таке перемир'я тривало до 5 квітня, а тоді австрійське командування перекинуло "Гуцульську сотню" на полонину "Попадю". В половині червня прийшло до сотні поповнення з коша 45 стрільців з двома старшинами. Тоді сотню очолив четар Гриць Голинський — родом з Вижного Березова. 18 червня сотня відійшла на відпочинок до с. Петрова на Закарпатті, звідки була відправлена на фронт під Конюхи, де 1 липня відбула наступ противника, а 6 липня — ворожий напад під Куропатниками. У кінці липня 1917 р. сотня прославилася в бою під Бурдяківцями над Збручем, за що дістала подяку з 5-го корпусу дивізії 54-ї бригади.

4 серпня 1917 р. М.Горбового відправлено з сотні до коша УСС у Пісочній, де він 28 жовтня 1917 р. був учасником посвячення митрополитом А.Шептицьким могили в честь полеглих січових стрільців. 8 листопада 1917 р. Горбовий отримав відпустку на 14 днів і поїхав до Косова. Повернувшись до коша УСС 4 грудня і тут довідався, що Україна 21 листопада проголосила самостійність. З цього приводу у Вишколі УСС 8 грудня відбулися урочистості з походами і промовами. 21 квітня 1918 р. Він був на шевченківському концерті, який влаштували УСС в Пісочній.

23 квітня Горбовий дістав відпустку на період весняних робіт. Після повернення з відпустки його призначили до 43-ї сотні новобранців.

У червні 1918 р. він у складі австрійських військ разом з УСС прибув на Східну Україну, в Єлисаветград (тепер Кіровоград). Українські січові стрільці співчували і допомагали місцевому населенню, яке виступило проти гетьманського режиму та грабінницьких дій австро-німецьких військ. За те, що УСС відмовлялися воювати проти повсталих селян, їх у жовтні відправили на Буковину.

М.Горбовий у своїх спогадах зазначив, що 1 жовтня 1918 р. в коші з причини від'їзду УСС на Буковину відбулася прощальна вистава "Невольник".

У жовтні 1918 р. на прохання Косівського повітового січового отамана, учителя Івана Устияновича, кошова команда УСС, що перебувала у Вишніці, відправила Горбового з кількома стрільцями до Косова для допомоги у здійсненні перевороту. Після вдалого захоплення влади українцями М.Горбовий активно допомагав у організації української влади ЗУНР. Йому, як повітовому комісарові міліції, доручено формувати українські відділи міліції по селах.

Як чесну, сумлінну людину, повітовий комісар Устиянович призначив Горбового завідувачем крамниці. Молодий січовик поривався на фронт, але скорився наказу вищої військової комендатури.

Після програних визвольних змагань українців Галицьку Гуцульщину захопила Польща.

У ніч з 16 на 17 квітня 1920 р. гуцули підняли повстання проти окупантів у Жаб'ї, Головах і Зеленій Косівського району. Повстання було жорстоко придушено поляками. На Гуцульщину прибула каральна експедиція, яка спалювала хати, забирала худобу, арештовувала учасників повстання та їх спільників і жорстоко їх била. М.Горбовий 29 квітня 1920 р. теж був заарештований і 4 травня відправлений разом

з іншими 16-ма в'язнями до коломийської тюрми, а 21 липня — до львівської. Потім його перевели до тюрми у м. Віснич. Звідси 6 жовтня 27 в'язнів у супроводі 10 конвоїрів знову відправили до Коломиї. Коломийський окружний суд засудив 255 повстанців. Поляки та радянські автори вважали, що це повстання більшовицьке. Насправді, як свідчить інший його учасник Петро Шекерик-Доників, повстання мало національно-визвольний характер. Свої поневіряння у польських тюрмах в 1920-1921 рр. та жорстоке поводження тюремної адміністрації із в'язнями М.Горбовий описав у своєму щоденнику, який вів, починаючи з дня арешту*.

Частково спогади про ці події М.Горбовий опублікував у "Громадському Голосі" за 1930 р. (№ 24-42) під назвою "Рік 1920" та "Спомин з Різдва 1921 р. в Коломийській тюрмі". Вийшовши з тюрми, він працював ткачем, а потім різьбярем у кооперативі "Гуцульщина". Неодноразово арештовувався польською поліцією, а 10 лютого 1941р. був заарештований НКВД за обвинуваченням у приналежності до ОУН. Він заперечував всі обвинувачення.

7 червня 1941 р. попереднє слідство над Горбовим було закінчено. Та почалася війна, і ніякого рішення не було прийнято, а його нібито відправили углиб країни. 1964 року його справа за строком давності була закрита.

М.Горбовий — автор спогадів, статей про визвольні події на Україні. В них він зображує патріотичний рух молоді, об'єднаної у січовий союз, селянське повстання на Гуцульщині і муки, які перенесли його учасники у тюрмах буржуазної Польщі. Залишив щоденник спогадів і ряд листів, які збереглися до наших днів і ще чекають на опублікування. Це документи, які по праву належать Україні. Вони правдиво висвітлюють одну із найцікавіших сторінок життя українського народу, і в цьому їхня велика історична цінність.

ГРИГОРІЙЧУК Микола — кошовий "Січі" в с. Будилові Снятинського повіту.

ДОВГАНЮК Осип — селянин, січовий інструктор, поет — самоук, родом із с. Сопова, тепер Коломийського району. За висловом К.Трильовського, "була це гарна людина". Як січовий інструктор, делегат "Головного Січового комітету" в Коломиї навчав руханкових вправ на руханково-протипожежному курсі в Чернівцях у листопаді 1908 р.

Нижче подаємо його вірш

ХЛОПСЬКА КОЛОМИЙКА

Заспіваймо, товариші, щоб далеко чути,
Як співають радикали, щоб тугу забути.
Давно хруні при виборах хропіли, співали,
Давилися ковбасами та по ровах спали.
Хоч лизали їм пси писки, вни своє робили,
Продавали нас й честь нашу, чорти би їх взяли.
Дзвін ударив, пішов на гбри й долини.

* Оригінал щоденника, придбаний нами у дружини М.Горбового Марії у 1970-х рр., переданий до Івано-Франківського обласного держархіву.

Що вже хруням не дістанеш ковбаса з конини.
Задзвонили вічну пам'ять шахряям виборчим.
Що вже мусять вни ходити із рилом коротчим.
Рівне право вже маємо до державної ради.
Тому тепер не боїмось хрунівської зради.
Як будемо рівне право ще й до сойму мати.
Тоді, певно, будем знати господарювати.
А хрунина як де буде Василь чи Гаврило.
Сиди тихо, бо дістанеш плетений дріт в рило.
Виберемо собі послів в щиро-хлопським дусі.
Лиш щоб собі не мотали "йор-йори" на вусі.
Зав'язуймо Січі, спілки, покажیم ділами,
Що ми можем оперти ся перед ворогами.
Як ми хочем красной долі для себе придбати.
То мусимо радикальних заступників мати.
Радикали — добрі люде, не хотять чужого
І нікому не попустять ні кроку до свого.
Як будемо права свої сміло боронити,
Тоді воля запанує, красше будем жити.
Дух козацький най обвіє січові ватаги,
Вернуть часи козацької слави і відваги,
Заспіваймо, товариші, коломийки тої,
То може ся позбудемо години лихої.

ЗАБИТОВСЬКИЙ Гринь — кошовий "Січі" в Петрилові Товмацького повіту. За організацію Січового фестину в с. Петрилові та проведення вправ січовиків човнами (чайками) на Дністрі був названий К.Трильовським "Чайка".
ІВАНЧУК Олекса (18.03.1882, с. Тростянець Снятинського р-ну — 1920) — укр. фольклорист, етнограф, публіцист, четар УСС.

Навчався в Коломийській гімназії (1894-1897), Станиславівській учительській семінарії (1897-1900), Львівській учительській семінарії (1900-1902). Закінчив Львівську академічну гімназію і навчався у Львівському університеті. Працював у редакції Літературно-наукового вісника, учительовав у селах Тростянець (з 1905), Річка (з 1907) і м.Косові (з 1912 р.). У 1914 р. вступив до УСС і був організатором добровольців Косівщини. В лавах УСС-УГА пройшов весь бойовий шлях, з серпня 1914 р. — як четар УСС. У 1919-1920 рр. воював з поляками, більшовиками і денікінцями. Після реорганізації УГА в ЧУГА був заарештований чекістами і по дорозі з табору в Кожухові на Соловки загинув.

Опублікував ряд статей, нарисів, оповідань на економічні та культурно-освітні теми: "В справі піднесення домашнього промислу" (ЛНВ, 1905, т. 29, с. 60-66), "Із ниви нашого шкільництва" (ЛНВ, 1906, т. 36, с. 407-416), "Жіноча доля", "Нові часи". (Збірки видавництва товариства "Просвіта" у Львові, 1907), оповідання "З дороги життя" (ЛНВ, 1906, т. 34, с. 446-455), "Сніжок паде" (Неділя, 1911, ч. 7). Друкувався також у журналі "Учитель". У статті "В справі музею Гуцульської штуки" ("Діло", 1904, № 174, 3 серп.) обґрунтував потребу заснування музею Гуцульського мистецтва у Косові або Коломиї.

На прохання І.Франка і В.Гнатюк, з якими підтримував особисті і листовні зв'язки. О.Іванчук записував народні приповідки, оповідання, пісні, казки, матеріали з народної медицини, демонології, звичаї і обряди. Більшість цих записів опублікували І.Франко та В.Гнатюк (Етн. зб., т. 26, 28, 37-38); Записки наукового товариства ім. Т.Шевченка, т. 122, 1915, с. 167-211).

Займався етнографічним вивченням Гуцульщини, збирав експонати для етнографічного відділу музею Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.

З листів до В.Гнатюка довідуємося, що Іванчук готував статтю про Гуцульщину, що вислав вченому збірку голосін з описом похоронних обрядів, оповідання про Довбуша та передав музею НТШ 5 кафель з печі 1863 р. і гуцульську люльку.

КАТАМАЙ Дмитро (1886, с. Ямниця — 1935) — політичний і громадський діяч, один з організаторів "Січей", поручник Українських Січових Стрільців.

Був головою Стрільцької секції Українського Січового Союзу, секретарем Бойової Управи УСС (1914-1917), членом Головної Управи Української радикальної партії, в 1911-1914 рр. — редактором "Громадського Голосу". Засновник журналу "Ілюстрована Україна" у Львові, організатор стрільцтва, творець форми шапок — катамайок (мазепинок). Помер у Відні на 49 році життя.

КЕЙВАН Василь, с. Дмитра (1896, с. Карлів, тепер Прутівка Снятинського р-ну — 1983) — селянин, диригент, член "Січі" і читальні "Просвіти", найдібніший учасник духового оркестру, який заснував учитель А.Онищук у Карлові при читальні "Просвіти". Окрестр постійно виступав на різних святах і концертах "Просвіти", зокрема в Січовому здвизі в Снятині (1912), у святкуванні 100-річчя від дня народження Т.Шевченка у Львові, Косові та різних селах Покуття (1914).

У 1918 р. вступив до УГА і його приділено до військового оркестру в Коломиї під диригентурою Г.Колцуняка. Повернувшись з чотирикутника смерті, відновлює в селі товариство "Січ" (1921 р.), оркестр та читальню "Просвіти". На святі в честь Т.Шевченка в 1921 р. проявив себе талановитим декламатором ("Кавказ Т. Шевченка") і став керувати драмгуртком. Виступав з оркестром у навколишніх селах та провадив хор, а при радянській владі вів курси музики в Снятинському районі.

На його похороні грав духовий оркестр і співав хор, які знаменито вишлюковали покійний.

КОГУТЯК Петро (8.11.1879 — 5.03.1908) — діяч радикальної партії, організатор біля 300 віч, на яких у зворушливих промовах відстоював економічні і політичні права знедолених селян. Про його діяльність свідчить близько 500 листів, писаних до нього, які зберігаються зараз у бібліотеці в Львові. Заснував в околиці Станиславова,

Галича і Єзуполя "Січі", читальні, разом з К.Трильовським і М.Королюком організував у 1904 р. січове свято в Станиславові, яке коштувало йому багато праці, бо він і сам вчився січових вправ і їздив разом з товаришами по селах учити січовиків.

Від початку заложення політичного товариства "Хлопська Рада" в Станиславові був він його діяльним членом, віділовим і вкінці — помімо свого молодого віку — його головою.

При кінці 1905 і з початком 1906 р. скликав віча і збори робітників, що возять до Станиславова дрова з околичних лісів, — і в кінці зорганізував страйк тих робітників з метою піднесення оплати праці. Домагався загального виборчого права. За політичну діяльність 1907 р. відсидів 8 діб під арештом. Виснажлива праця та переслідування підірвали його здоров'я, і він помер від туберкульозу. На його похороні промовляв д-р Євген Косевич, від радикальної партії — Юра Салига. 19 квітня 1908 року відбувся в Станиславові великий крайовий січовий зїзд. Після закінчення нарад його учасники пішли на свіжу ще могилу Петра Когутяка, заслуги якого перед радикальною партією, січовим рухом підніс у гарячій промові д-р К.Трильовський. Потім промовляли ще посол соймовий І.Сандуляк та заступник посла П. Лаврук. Вони характеризували покійного як активного діяча товариства "Січ", який мужньо захищав інтереси трудового народу.

КОРЖ Микола — кошовий "Січі" в с. Олешків Снятинського повіту.

КРАМАРУК Василь (1891, с. Красноїлля — 5.12.1952, там же) — аматор Гуцульського театру. Грав отамана Дідушка ("Довбуш") і Васинда ("Непросте"). За цією роллю його називали Васиндо. Як столяр Крамарук брав участь у побудові Народного дому, що став місцем проведення репетицій театру. Він був активним членом радикальної партії, товариств "Січ", "Просвіта", одним із засновників кооперативу "Гуцульська єдність" в 1926 р. За активну участь у театрі та громадських організаціях і товариствах піп-москвофіл Рожко обвинувачував його в неповазі до пануючої релігії. Організований над ним у 1911 р. громадський суд закінчився повним провалом. У 20-х роках В.Крамарук був одним з ініціаторів відновлення Гуцульського театру.

КУЗИЧ Михайло Андрійович — родом з Нижнього Березова, тепер Косівського р-ну, діяч товариства "Січ", поет-самоук. У 1914 р. виїхав до США. Автор віршів "Думка" (подаємо нижче), "Сумні мені", "Туга за рідним краєм" та інших. На січове свято в Едмонтоні 1 травня 1960 р. у 60-річчя заснування першої "Січі" в Заваллю М.Кузич надіслав таке привітання:

"Як бувший активний "Січовик" зпід столиці січового руху, Коломиї, шлю всім учасникам ювілейного Січового Свята сердечний привіт і подяку за те, що не забули славних "Січей" і

їхнього основника-організатора. Д-ра Кирила Трильовського! Вірю в те, що на вільній Україні знову залунає безсмертна січова пісня "Гей, там на горі "Січ" іде!". Слава "Січам" і слава "Січовому Батькові". Дорогому Кирилові!"

ДУМКА

Сумно мені жити в світі,
Бо волі не маю...
От тепер я про Україну.
Про Матір згадаю.
Що вона також у неволи,
У тяженькій плаче...
Коли ж уже пробудиться
Те серце козацьке?

Коли стане у нас славне,
Нове Запороже?
Коли Мати вороженьків
Усіх перемаже?
Бо той ворог її грозить,
Як вихор по лісі,
Рад би її доклати,
Як ластівку в стрісі.

А то, браття, не ластівку,
Не муху здушити —
Маєм розум, маєм волю.
Треба боронитись!

Бо Україна, рідна Мати,
Невинна, сумує,
За свободов, як голубка,
Гуде та воркує.
Сумно гуде — голос чути
По всій Україні:
"Чи ви спите? Пробудьтись,
Сини мої рідні!
Чи забули рідну Матір,
Як за вас боролась,
Чи забули, як я давно
На ножах кололась,
Як я кров'ю червоніла.

Як вогнем палала?
Доле тяжка! Де козаків
Завзятих приспала?

Де приспала? Де подівся
Козак роз'ярений?
Чого тепер рід козацький
Такий опущений?

Не вмієте, браття, жити
По-козацьки в світі.
Не дарував козак свого,
Хочби й смерть зострітив!
Повій, вітре, повій, дужий,
Отвори могили,
Збуди гетьманів відважних,
Щоб край боронили!
Збуди наші хлопські серця
З просоння твердого
І навй в них козацького
Завзяття премного!
Ой, повіяв тихий вітер,
Збудив Запороже,
Збудилася й та "Січ" славна,
Що братів споможе.
Покажеться наша слава,
Що Русь не конає.
Що хлоп темний пробудився
І волі шукає.
А ми, браття, не дивімся,
Що кричать падлюки.
Що раді — би нашу Матір
Знова взяти на муки!
Не лишаймо брата свого,
Щоб жив у неволи,
Всюди "Січи" закладаймо,
А поборем горе!

КУЗЬМИЧ Антін-Володимир (1886, м. Коломия — 1941) — адвокат, громадсько-політичний діяч, осавул коломийської повітової "Січі", головний помічник К. Трильовського

в організації "Січей". Закінчив Коломийську гімназію і Львівський університет. Доктор права. Адвокатську діяльність розпочав у Коломиї. З 1906 — член Української радикальної партії. Не маючи з чого жити у Львові і ходити на виклади, вчився вдома і лише їздив здавати іспити. У вільний час брав участь у громадському житті. Він був знаменитим інструктором січових вправ. У неділі і свята постійно їздив по селах повіту, щоб надавати допомогу "Січам". Після повернення із Першої світової війни і проголошення ЗУНР вступив добровольцем до УГА. Потрапив до польського полону. Після звільнення повернувся до Коломиї.

Деякий час був головою "Просвіти", а з 1929 р. — головою Повітового комітету Української соціалістичної радикальної партії. З приходом більшовиків 25 вересня 1939 р. був заарештований за антирадянську пропаганду. Його засудили на 8 років і відправили в Карагандинський табір, де, мабуть, і помер.

ЛАВРУК Михайло Дмитрович (19.04.1873—25.10.1938) — український фольклорист, член радикальної партії і культурно-громадський діяч. Засновник "Січей". Народився в Іспасі Коломийського повіту. Закінчив Коломийську гімназію. Записував народні пісні про життя гуцулів і вислав В. Гнатюкові. Під назвою "На Меланії" описав звичаї та обряди селян Іспаса напередодні Нового року.

З кінця XIX — на поч. XX ст. був секретарем "Народної Спілки", членом Головної Управи радикальної партії, організатором січового руху, читальні і кооператив. У 1899 р. Михайло і Павло Лавруки заснували у Спасі "Народну Спілку". Після Першої світової війни М. Лаврук повернувся з російського полону в рідне село і брав участь у його культурно-освітньому житті, дописував до газет, збирав фольклор.

Написав спомини з часів визвольної боротьби 1914-1920 рр. Як згадували сучасники М. Лаврука, громадські інтереси він ставив вище своїх особистих. Жив для добра людей. Допомогав селянам писати різні подання, скарги, листи до українських емігрантів. Підтримував тісні зв'язки з культурно-громадськими діячами Львова, Коломиї.

За свою громадську працю користувався великим авторитетом. Про це свідчить той факт, що на його похороні було до двох тисяч людей, в т. ч. діячі зі Львова і Коломиї.

ЛАВРУК Павло (1861-1942) — селянський діяч Коломийщини, активний член Української радикальної партії, організатор січового руху, посол до австрійського парламенту (з 1911) і галицького союму (з 1913), член Української Національної Ради ЗУНР.

Народився у Вербіжі Нижнім Коломийського повіту в бідній селянській родині. З 13-и років заробляв собі на прожиття. У пошуках роботи об'їздив всю Галичину, Волинь, Молдавію, Басарабію, Румунію. Заробивши грошей, 1888 р. оженився і

А. Кузьмич.

П. Лаврук.

перенісся до Іспаса (Спаса), де М.Павлик і К.Трильовський заснували осередок Української радикальної партії. З 1896 р. П.Лаврук став діяльним її членом. Виголосив понад 600 промов на вічах і зборах "Січей", з'їздах радикальної партії. Заснував по селах читальні, кооперативи та спортивні товариства "Січ". За дорученням К.Трильовського заснує 1 січня 1904 р. в Жаб'ю першу "Січ" на Гуцульщині.

Отримавши перемогу на виборах, Лаврук захищає в сеймі інтереси своїх виборців. Зокрема, послі К.Трильовський і П.Лаврук виступили в міністерстві рільництва проти надання концесії на "плавачку" князю Любомирському, головному акціонеру в "Галицькій спілці", для державного промислу,

бо сплав дерева по Черемошу нищить гуцульські ґрунти. Лаврук і далі брав участь в організації "Січей" та січових свят, які відбувалися у Коломиї, Станиславові, Снятині та в селах Покуття й Гуцульщини. 20 липня 1913 р. відбувся Січовий фестин у с. Іспасі, який організував кошовий "Січі" Гриць Лаврук при сприянні Павла Лаврука.

24 липня 1913 р. на загальних зборах повітової "Січі" в Коломиї, на яких покликано до життя тимчасовий комітет, що мав би зайнятися складанням анкети в справі будови "Січового дому" в Коломиї, Павло Лаврук був обраний одним із шести чотарів у новій старшині повітової "Січі".

7 грудня 1913 р. на зборах повітової організації УРП в Коломиї його було обрано членом управи в Коломийській організації радикалів.

На початку травня 1914 р. в Коломиї відбулися загальні збори товариства "Народна воля", на яких говорилося про відзначення 30-річчя радикального руху на Коломийщині. Після головної промови К.Трильовського в дискусії виступав і П.Лаврук. Він був обраний членом управи нового виділу Товариства.

Царська Росія, окупувавши під час Першої світової війни Галичину, дуже вороже поставилося до всіх проявів українського національного життя. У звіті команданта царської жандармерії до міністерства внутрішніх справ подаються відомості про діячі УРП і в тому числі про Павла Лаврука, якого помилково названо Михайлом. У звіті писалося, що "руководители "Украинской Радикальной партии" были самыми серьезными,

фанатически непримиримыми врагами России и внушали такое настроение своим членам крестьянам".

Після розпаду Австро-Угорщини П.Лаврук брав участь у розбудові Західно-Української Народної Республіки. Та після захоплення Галичини Польщею знову посилюлися репресії проти українського населення, тепер уже з боку польського уряду.

Відбудова знищеного війною краю, відновлення діяльності політичних партій та культурно-освітнього життя українців наштовхувалися на значні перешкоди та протидії. Це привело до того, що окремі діячі радикальної партії, такі як С.Данилович і П.Лаврук, зламалися у своїх переконаннях, не бачили іншого виходу з такої ситуації, як піти на співпрацю з польськими окупантами.

Тому УРП усунула їх зі своїх рядів, і вони опинилися практично в ізоляції.

У 30-х рр. Лаврук уже не брав участі в громадсько-політичному житті. Займався господарством. Помер він у 1942 р. і похований в Іспасі Долішнім.

ЛАГОДИНСЬКИЙ Микола (21.10.1866—1923) — адвокат, громадсько-політичний діяч. Працював адвокатом у Делятині, де був діяльним членом "Січі", "Просвіти", організатором кооператив, віч за загальне виборче право за український університет. Лагодинський відступив "Січі" в Делятині домівку "Руської Бесіди", де відбувалися січові збори, концерти, театральні вистави. 9 квітня 1908 року він був обраний скарбником Головного комітету січового в Станиславові, який займався координацією січового руху. Член Головної управи Української радикальної партії, під час Першої світової війни — її голова, депутат віденського парламенту (1908-1918) і віце-президент Українського клубу, депутат до Галицького сейму (з 1913 р.), член загальної Української Ради і Української Національної Ради ЗУНР. В ніч на 1 листопада 1918 р. січовики на чолі з Лагодинським перебрали владу від імені ЗУНР, і він став повітовим комісаром Делятинщини.

У 1911 р. став провідником радикальних послів у віденському парламенті, які заснували свій самостійний клуб, але з метою спільних дій вступили до Українського Парламентарного Союзу, головою якого був обраний К.Левицький, а Лагодинський-заступником.

МАКОГОН Дмитро Якович (28.10.1881 — 7.10.1961) — український письменник, педагог, батько Ірини Вільде. Працював у 1923-1956 рр. у школах Станиславова, зокрема у "Рідній школі" ім. М.Шашкевича. Автор п'яти збірок творів: "Учительські гаразди" (Коломия, 1911), "По наших селах" (1914) та ін.

Разом з дружиною Адольфіною був діяльним членом читальні "Просвіти" в Княгинині Місті. (23.11.1924 р. був обраний головою читальні та членом філії в Станиславові).

У читальнях "Просвіти" виступав з доповідями: "Із виховних проблем українського ремісництва", "Значення школи для середнього стану" та ін. Він автор січопих пісень, дві з яких пропонуємо увазі читачів.

Д. Макогон.

ГЕЙ! У "СІЧІ"!

(на мелодію "Не пора, не пора...")

Гей! у "Січ", гей! у "Січ", гей! у "Січ"!
 Приступаймо старі й молоді!
 Хай щезає недоля народная пріч,
 Як той камінь у бистрій воді!
 Гей! у "Січ", гей! у "Січ" гей! у "Січ"!
 Хто бажає позбутись біди!
 Хто зазнав вже нещастя і злиднів безліч,
 На пораду до "Січи" іди!
 Гей! у "Січ", гей! у "Січ", гей! у "Січ"!
 Там завзяття сталить нашу грудь.
 Як лиш хочеш прогнати безпросвітну ніч,
 Рідний брате, "Січовиком" будь!
 Гей! у "Січ", гей! у "Січ", гей! у "Січ"!
 Хто Україні хоче служити
 І утерти сльозу з темних народних віч,
 Під прапор січовий хай спішить!

"ЯКЕ ТО СОНЦЕ ЗАСІЯЛО..."

(на мелодію "Який то вітер шумно грає...")

Яке то сонце засіяло
 Й додало нам жизненних сил?
 Яке то військо в нас повстало,
 Мов Запорожці із могил? (2 рази)

Наша "Січ", славна "Січ" на весь світ,
 Вона дочка є Запорожа!
 Там у ній гуртувався від літ
 Народа красний цвіт,
 Нас не поборе миць ворожа,
 За нами весь народ стоїть! (2 рази)
 Козацький дух у нас панує,
 Пливе у нас козацька кров,
 Душу завзяття нам гартує
 І до України любов. (2 рази)
 Наша "Січ", славна "Січ" і т. д.
 Наш клич- то єдність і просвіта
 І свідомість відвічних мук.
 Не щезне наше горе з світа,
 Як не доложим своїх рук. (2 рази)
 Наша "Січ", славна "Січ" і т. д.
 Ми знаємо свої всі сили,
 Нас не лякає лютий бій,
 Боротись мемо до могили
 І визволимо нарід свій! (2 рази)
 Наша "Січ", славна "Січ" і т. д.

МАЛИЦЬКА Костянтина, псевд. Віра Лебедова, Чайка Дністрова; 30.05.1872, с. Кропивник, тепер Калуського р-ну — 17.03.1947, Львів) — видатна громадсько-просвітня і жіноча діячка, педагог, письменниця, авторка оповідань та патріотичних віршів. Вірш Малицької "Чом, чом, земле моя", покладений на музику Д.Січинським, став відомою народною піснею. Авторка багатьох стрілецьких пісень ("У "Січі", у "Січі" гуртуйтесь, брати" та ін.

"СІЧ" В ПОХОДІ

Віра Лебедова

(музика Дениса Січинського.
 присвячено Д-ві К.Трильовському).

Сурма грає, в ряд ставай!
 Червоні ленти цвіт,
 Позір молод-хлопче май!
 Вправо! Вліво! "Січ" в похід!
 Машерують, піснь лунає.
 Підймає в жилах кров,
 В такт один всім серце грає.
 Спільна думка морщить бров.
 Вються, наче довгий змі,
 Курінь в похід! Крок держи!

Мов герої йдуть у бій,
 Та не крови, не з людьми.
 Як ударить дзвін в тривогу.
 Як затліє стріха хат.
 Линуть хлопці на підмогу.
 Чи там ворог, чи там брат.
 Наче в танець, "Січовик"
 У огнисту скаче піч,
 Бо до жару з діда звик.
 Бо страху не знає "Січ"!
 А за труд свіи, за посвяту
 Лаврів слави не беруть.
 Бо найкращу дасть їм плату
 Власне серце, власна грудь.

МАКУХ Іван (17.09.1872 — 1946) — адвокат; громадсько-політичний діяч. Народився у с. Дорожів на Самбірщині в багатодітній селянській сім'ї. Навчався у Дрогобицькій, а згодом у Львівській гімназіях. У 1895 р. поступив до Львівського університету. Уже в студентські роки став членом радикальної партії і був у дружніх стосунках з І.Франком, М.Павликом, К.Трильовським. Після закінчення університету проходив адвокатську практику у Львові та одночасно працював адміністратором в НТШ і безплатно редагував орган радикальної партії "Громадський голос". У друкарні НТШ І.Макух переховував нелегальну літературу, а разом з Г.Гарматієм організував у Львові "Криівку віддиху" для нелегальних революціонерів, які поверталися з Європи до Росії і навпаки.

З 1906 р. І.Макух короткий час працює адвокатом у Більшівцях, а з січня 1907 р. осідає в Тлумачі. Тут він включається в культурно-освітню роботу: створює хати-читальні "Просвіти" по селах повіту, закладає "Січі", селянські каси, кооперативи, веде передвиборну агітацію.

1908 року населення повіту обирає І.Макуха послом до галицького сейму, де він активно відстоює інтереси українського селянства.

З початком Першої світової війни переїжджає до Львова і працює секретарем "Сільського господаря" та "Союзу для збуту худоби". Після звільнення Галичини від російських військ домігся від австрійського уряду компенсації галичанам за втрату майна, спричинену війною.

У жовтні 1918 р. бере участь у Національних зборах, на яких було проголошено про утворення на українських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, Української держави. В листопадові дні І.Макух — заступник голови львівської групи Національної Ради. З переходом влади в руки Національної Ради і проголошення ЗУНР І.Макух був призначений повітовим комісаром Тлумаччини і секретарем праці й відбудови в уряді ЗУНР, а 3 січня 1919 р. він став секретарем внутрішніх справ ЗУНР.

У червні 1919 р. уряд перебирається до Кам'яця, а в грудні цього року І.Макух був призначений головою Крайової Ради у Хмільнику, яка підготувала переворот проти с. Петлюри. Влітку 1920 р. І.Макух повертається до Тлумача, де працює адвокатом і відновлює діяльність українських культурно-освітніх та економічних установ у повіті, за що селяни повіту в 1928-1935 рр. довірили йому захищати їх інтереси у польському сенаті. Не полишав він і політичної діяльності.

1923 року І.Макух був обраний головою радикальної партії, а з 1925 по 1930 р. був заступником Л.Бачинського, після смерті якого знову став головою партії до 1939 р.

З приходом більшовиків у 1939 р. переховувався від НКВС і тим самим уник арешту, але його дружина була вивезена в Казахстан, де і померла. У 1944 р. І.Макух емігрує до Австрії, там у м.Зальцбурзі і помер у 1946 р. Після себе І.Макух залишив спогади "На народній службі", видані в 1958 р. у Детройті.

СПОГАДИ І. МАКУХА ПРО СІЧОВИЙ РУХ

Січовий рух

Уривок із споминів І.Макуха "На народній службі". — 1958. — с. 118-126.

"Чистий" політичний рух назагал притягає тільки старших, уже зраціоналізований елемент. Це зовсім природно, бо ж політика в суті ґрунтується насамперед на національних основах, а раціональних мотивів найбільше знаходимо в старших.

Молодь пристає до політичного руху остільки, оскільки знаходить в ньому заспокоєння також своїх романтичних і навіть пригодницьких поривів. Якщо молодь бере участь у політичному русі, то вона сильно міняє його характер у романтичному напрямку.

Так було і з радикальним рухом у Галичині. Це був у своїх початках рух молоді, незважаючи на те, що батьком цього руху був М.Драгоманів, маючи вже понад 35 років. Іван Франко, Михайло Павлик та інші їх приятелі, що починали цей рух, були тоді двадцятилітніми студентами. З того факту був такий наслідок, що тоді меншу увагу звертали на практичну суспільно-політичну програму, а більше на ідеологію. Окрім цього, молодь любила свої форми руху — певну таємничість, яка не конче була потрібна в конституційних умовах. Це видно найліпше на характері молодечих "Драгоманівських Громад".

Січовики — Серафінці, пов. Городенка.

Ще молоді народовці впровадили були в український національний рух у Галичині елементи романтичного козакофільства. Його традиція перейшла була до "Драгоманівських Громад", при чому, це козакофільство не обмежувалося тут виключно до зовнішніх форм поведінки та убрання, але й до захоплення демократизмом "Запорізької Січі". Але все це оберталося тільки в сфері ідеології.

Рух молоді не був тоді організаційно унятий, як вияв чисто молодечої природи, яка любить гру у формах спорту, руханки, військових вправ і т. п. Без цієї ділянки кожний рух молоді є неповний і не може "вижитися".

В Галичині проф. Іван Боберський взявся був широко до організації руханкового товариства, що називалося "Сокіл". Першими, що найбільше причинилися до заснування і спопуляризування організації, були Василь Нагірний і Володимир Лаврівський. Вони в 1894 році на взір організації чеської молоді "Сокіл" і на підставі чеського статуту, пристосованого до українських обставин, почали організовувати молодь у Галичині у формі гімнастичного товариства "Сокіл". Проте це була організація чисто руханкова, без спеціальної ідеології. Вона охоплювала тільки студентську молодь, і то не всю, бо в той час зацікавлення руханкою було дуже незначне. Робітництво до "Сокола" не горнулося, а для селянства це була дивна й незрозуміла справа.

Цілий переворот в організації молоді широких народних мас зробив д-р Кирило Трильовський, один із старших провідників Української радикальної партії, що діяв у Коломиї на Покутті і Гуцульщині. Він прийшов на дуже щасливу думку — створити масовий рух молоді в формі руханкових товариств "пожарничих сторож", але в суті надати їм запорізько-лицарський демократичний зміст із військовим духом. Для підкреслення цієї відновленої козацької традиції він надав організації назву "Січ". З духа "Січі" і з почину д-ра Трильовського пізніше виріс також уже чисто військовий

Січ в Корничі, пов. Коломия.

рух "Сіхових Стрільців", який оформився опісля в організацію "Українських Сіхових Стрільців" або, як їх у скороченні називали, "УСС-ів".

Першу "Січ" заложив д-р Трильовський у селі Заваллі Снятинського повіту 1900 року. Сіховий рух почав, як вогонь, ширитися по всім краю. По селах загомонила українська маршева пісня, замаяли малинові прапори, замайорили однострої, оперезані лентами, а в руках хлопців заблищали топірці. Замість безділля чи пересиджування в корчмі, тепер на вигонах залунала команда впоряду і довгими рядами тягнулися походи. В неділі і свята відбувалися Сіхові свята з вільноручними вправами хлопців і дівчат під такт музики. Участь у таких святах брали "Січі" сусідніх сіл, число яких доходило до 10, а то й до 15, з одною — до двох тисяч сіховиків.

Я вважаю "Січі" за найздоровіший у нас народний рух. Заслуга д-ра Трильовського велика в тому, що він зумів підшукати таку організацію, як "Січ", де зорганізувалася найідейніша селянська й робітничка молодь. Правда, Трильовський надав "Січам" забагато зовнішнього блиску й форми, але це організації не шкодило, бо рівночасно з зовнішнім блиском ішло й поглиблення запорізького демократизму, зростала національна свідомість, закріплювалася національна традиція, вціплювалася в молодій душі самоорганізаційна дисципліна. Все це разом виробляло у сіховиків щировідданих героїв, готових боротися за здійснення національно-соціяльних і державних прав.

Трильовський і його радикальні товариші розробили цілу систему Сіхової організації з козацькими назвами провідників. Вони придумали для них однострої, різні вільноручні вправи та створили цілу низку сіхових пісень, які далі розвивала народна творчість і які живуть ще й дотепер. "Січі" спопуляризували у наших селах хори і оркестри та розбудили любов до співу й театрального мистецтва.

СІХОВИЙ РУХ У ТОВМАЧЧИНІ

Коли я приїхав у Товмаччину, то "Січей" ще не було, але вже за моєї діяльності вони росли, як гриби по дощі. На те, щоб заложити "Січ", не треба було багато труду. Вся молодь і середнє покоління горнулися до "Січ" дуже радо. Треба було заповісти збори молоді, приїхати на ці збори й виголосити доповідь про значення організації молоді, а зокрема такої організації, як "Січ", потім треба було відбутися формальні установчі збори з вибором старшини, підписати статут та подати його намісництву до затвердження.

Праця в товаристві молоді ішла згідно з вказівками, які прислав д-р Трильовський. Сіховики вчилися вільноручних вправ, що їх укладав сам Трильовський, а також робили гімнастичні вправи, а при тому вивчали впоряд та робили походи, дуже часто Сіховики з одного села відвідували похідними колонами Сіховиків у сусідніх селах, а при тому, йдучи дорогою, співали пісень, які широко лунали по селах. Весняною та літньою порою влаштовували Сіхові свята, на які сходилися тисячі людей. Варто було бачити, як виглядав похід "Січі". Напереді йшов, а часто їхав на коні, кошовий, перев'язаний через плечі відзнакою кошового; синьо-жовтою широкою тканиною з вовни, лентою. За ним йшов хорунжий і ніс сіховий прапр. Відзнакою хорунжого була широка лента з порядком кольорів — синій-жовтий-синій. По обох боках хорунжого

Старшина "Січі" в Городниці, пов. Городенка.

йшли два Січовики з топірцями в руках, а за ними йшла старшина — писар, обозний і скарбник.

Писар мав синьо-червону ленту, обозний — червоно-зелену, а скарбник — червоно-жовту. За ними йшла оркестра, а коли не було оркестри, то йшли сільські музика (скрипка, бас, цимбали й решітка). У гуцульських "Січах" перед оркестрою чи музиками йшли трембітарі з довжезними триметровими трембітами. Щойно за оркестрою йшли Січовики та Січовички, поділені на чоти. Кожною чотою провадили чотарі, які були відзначені вужчими червоними лентами. Були ще прибічники (ад'ютанти), що мали сині ленти. Вони разом з осаулом творили псочот кошового. На ленті кожного Січовика й Січовички був напис "Січ" в (назва місцевості), і цей напис було видно спереду на грудях на перевішеній ленті з правого плеча на лівий клуб). Кошовими, звичайно, були старші, найкращі і найсвідоміші члени — радикали. Кожному кошовому за його заслуги в організації "Січі" д-р Трильовський надавав відповідні імена козацьких героїв, як Богун, Чайка, Морозенко та інші. Так, наприклад, кошового з села Буківни названо Богоном. Він дійсно своєю фізичною будовою і працею заслуговував на це ім'я. Він невдовзі виїхав до Америки, і я про нього нічого далі не чув. Учень Забитковського, кошовий у Петриліві, одержав прізвище Чайка, бо організував відділ Січовиків — судноплавців, які опісля під час січових свят пописувалися човнами на Дністрі. Він був один із дуже діяльних кошових у Товмаччині.

В короткому часі цілий судовий Товмацький повіт покритися "Січами". Також і в Тисменицьким судовім повіті були січові організації, але вже не в кожному селі. Найкраща "Січ" у Товмацьким повіті була в Петриліві. Вона щороку на св. Петра й Павла влаштувала на обolonі над Дністром величаве Січове Свято. На це свято приходили "Січі" з сусідніх сіл і багато людей як глядачів. На програму свята склалися промови, співи, народні танці, вільноручні вправи, вежі та вправи човнами на Дністрі

Січові Свята відбувалися й по інших селах, в яких брали участь по кілька "Січей". Такі Січові Свята можна б назвати районними Січовими Святами. Та були у нас і повітові та окружні, а навіть і краєві Січові Свята.

Повітове Січове Свято в Товмачі відбулося на обolonі. В ньому взяли участь "Січі" з цілого повіту Товмач і Тисмениця. Товмацька "Січ" дуже гарно розвивалася за кошового Івана Боберського і в повітому святі здобула дуже гарне призначення. Та Боберський незабаром виїхав до Америки й помер у дуже молодім віці.

Окружні Свята відбувалися в Станиславові, Городенці, а також у Коломиї. На ці свята прибували сотні січових товариств похідними колонами з прапорами, оркестрами та музиками. Разом із ними приїздили возами тисячі людей, яких число доходило до 10.000 осіб. (Кожна "Січ" мала свою народну ношу. Вбиралися, звичайно, так, що певні частини ноші, як капелюхи, штани у хлопців — хустки та спідниці у дівчат, були в давній "Січі" всі однакові. Це справляло дуже гарне враження. Також дуже гарне враження справляли малинові прапори, на яких були портрети українських історичних осіб: Хмельницького Дорошенка, Мазепи, Шевченка, Драгоманова та інших. На другій стороні прапора був намальований або галицький лев, або січова восьмикутна зірка з двома руками, що держали серп посередині. Від 1919 року в "Січах" заведено

З'їзд делегатів "Січей" Городенківського повіту, 1912 р.

Стоїть зліва перший Теодор Гультай (дивись внизу: його могила на Сибірі...). Зліва клячуть з рукою на коліні Григорій Фармазинів. Сидять зліва: посол до віденського парламенту Василь Стефанік, Іван Радуляк (з топірцем), адвокат і посол до віденського парламенту д-р Теофіл Ожуневський, лікар д-р Іван Ціпановський. Передній ряд зліва: Степан Миронович, д-р Степан Кондрат. Зовсім напереді Михайло Панчук. Прізвища інших невідомі.

також осібні однострої, які з національною ношею не мали нічого спільного, але ці однострої були коштовні і приймалися тільки у міських "Січах").

Окружні Січові Свята справляли на глядачів дуже гарне і миле враження. Я був на окружних святах у Станиславові й Городенці та на краєві святі сокільським і січовим у Львові 28 червня 1914 р. Ці свята на мене справляли глибоке враження. Народна ноша, добре підготовані і в один такт виконувані вільноручні вправи, вежі, вправи топірцями та дівчат хустинами викликали в публіки небуденне захоплення. Вже сама уставка до вільноручних вправ — попереду кожного відділу покажчики поставлені рівно, як під лінію, а далі тисячі гарно убраної молоді з обсмаленими сонцем обличчям, яка під такт музики виконувала кожний рух, як одна особа, викликали загальне захоплення. Виступали на святах також і кінні січові відділи. Я бачив на окружнім святі саме такий кінний відділ. Здавалося, що наче встали з могил козаки і прийшли на Січове Свято. А коли їхали перед публікою із своїми кошовими, то здавалося, що встав козацький кошовий із могили і веде свій загін

козаків на бій з ворогами. Публіка довгими й рясними оплесками вітала цей відділ. Я тоді пережив дуже сильно цю зворушливу картину. Велика шкода, що війна перервала цей великий ріст "Січей". Ще більша шкода, що Польща, коли вони пробували знову повстати до життя, їх знищила зовсім. Вони могли відіграти велику роллю в дальших наших національних змаганнях.

Хто не брав участі в цім глибокім і широкому масовім русі, той з трудом може уявити собі його величний духовий розмах серед нашого селянства, а ще менше зрозуміти його революційне значення. Не дурно ж польська націоналістична преса пінилася зі злості по кожнім вияві січового руху у формі повітових, окружних чи краєвих здвигів.

Кожний такий січовий здвиг залишав у душах тисяч учасників незатерті враження й на все життя незламну віру, що тільки організованістю можна дійти до здобуття своїх прав. Січовий рух підносив духа боротьби мас за своє право в усіх ділянках життя і збуджував у них почуття своєї сили та історично-культурної цінності. Все це елементи, без яких був би наш Листопадовий Чин випав не так успішно, як він справді був переведений.

Деякі еміграційні публіцисти після 1920 року, не бачивши того січового руху на власні очі й не зрозумівши його істоти, неслухно знецінювали його, мовляв, "радикали хотіли вправами, топірцями робити революцію". Саме в тому суть справи, що це була духова революція мас, яка потім у висліді прибрала цілком природно збройну форму.

Організація "Січей" була побудована на засадах триступеневого пов'язання. (Кожний судовий повіт мав місцеві "Січі", кошові яких творили Повітову Січову Раду, що вибирала Повітову Січову Старшину, на чолі якої стояв повітовий отаман. Він на публічних виступах мав право вживати срібну булаву.

Гарний зовнішній однострій, здисциплінованість, струнка організаційна пов'язаність, духова й фізична розвиненість сільської та міської молоді, згуртованої в "Січах", наводили від самого початку їх існування страх на польських дідичів і урядовців. Дідичівська газета "Газета Народова" в 1902 р. писала, що "недалеко Заболотова збираються хлопці по ночах і вправляють сокирами". Розуміється, що така новинка, з якої виглядало "новітнє гайдамацтво", зелектризувала всі політичні органи влади з намісництвом на чолі й почалися переслідування. Тисячі розправ відбувалося проти Січовиків і Січовичок. Всі скарги до вищої інстанції не помагали, бо намісник Потоцький у Галичині почувався самовладним. Він вкінці був дав наказ повітовим старостам, щоб вони розв'язували всі ті січові товариства, що надто проявляли свою діяльність. Молодь, зорганізована в "Січах", на нагінку повітових старостів відповіла посиленою агітацією під час виборчої акції в 1907 й наступних роках. Почався завзятий політичний двобій. На закид вшеполяків, що воскресає "новітня гайдамачина", українська січова молдь відповіла їм грімкою маршевою піснею:

"Ми, гайдамаки, ми всі однакі,
Ми ненавидим ляцьке ярмо,
Йшли діди на муки, підуть і правнуки,
За народ життя своє дамо!"

Це була по пісні "Гей, там на горі Січ іде" друга найбільш популярна пісня у "Січах". Відтак до них прийшла ще третя пісня "Гей, Січ іде, красен мак цвіте", що її написав І.Франко.

У цих трьох піснях схоплено в поетичній формі організаційну та ідеологічну побудову всього січового руху.

Січові товариства зовсім не соромилися того, що їх уважали радикальними товариствами. Вони розвивалися у всіх радикальних громадах по краю, але найчисленніше на Покутті й Гуцульщині. В тих районах виробилося кілька визначних січових провідників. Січовий рух перекинувся й поза Дністер, але він там не був такий масовий, як на Покутті. Причиною того був брак людей, які так би зайнялися організацією "Січей", як це було на Покутті, де щиро й віддано працював увесь час від 1901 аж до 1912 р. ще від своїх гімназійних часів Іван Чупрей.

В монастириськім судовім повіті, тому що тут, як у Задорові, Ляцькому і ще декількох селах, були радикали, постали були також і "Січі". До села Ляцьке, де в 1906 р. військо стріляло під час передвиборчого віча і переводило арешти, я їздив на установчі збори "Січі".

В повітах Заліщицькім і Борщівськім були "Січі" де-не-де. Вже більше "Січей" було в Тернопільщині, Сокальщині, Львівщині й Самбірщині, а ще більше в Рогатинщині та Збаражчині.

"Січі" гарно розвивалися до вибуху Першої Світової війни. Дня 28 червня 1914 р. відбувся у Львові великий Краєвий Здвиг "Січей", "Соколів" і "Січових Стрільців" та "Пласту", присвячений 100-літнім роковинам народження Шевченка.

На свято, крім тисяч молоді і старших з усіх закутин краю, що вишикувалися на площі вправ, прибули й тисячі глядачів. На свято прибув і намісник д-р Витовт Коритовський із своїми прибічниками та кількома вищими офіцерами. Це з огляду на тодішню напружену міжнародню атмосферу.

Раніше на такі свята посилено тільки поліційних комісарів. Всі глядачі з великим захопленням придивлялися вправам, а особливо гаряче вітали львівських Січових Стрільців. Погода була прекрасна, то й настрої здвигу був надзвичайний. Головні аранжери здвигу, д-р Кирило Трильовський і проф. Іван Боберський, з великим вдовленням оглядали свою кільканадцятилітню працю.

Саме при кінці здвигу намісник одержав вістку, що того дня вбито в Сараєві австрійського престолонаслідника Франца-Фердинанда і його жінку. Внаслідок того

Січовичка та четар "Січі", с. Ілїнци, 1914 р.

передчасно закінчено здвиг і учасники відіхали додому з переконаннями, що стрили в Сараєві запалють воєнний огонь у цілій Європі, що за місяць і сталося.

Із "Січей" потім вирости Українські Січові Стрільці, скорочено УСС (Усусуси), що у визвольних змаганнях в роках 1917-1920 відіграли важливу роль.

МОЙСА Іван — кошовий "Січі" в с. Ілинцях. За заслуги в організації січових свят К.Трильовський як генеральний отаман Українського Січового Союзу присвоїв йому додаткове прізвище Гонта.

МОЙСА Дмитро Григорович (29.10.1882, с. Іллінці — 1972, там же), член радикальної партії. Очололював спортивне товариство "Січ". Перед Першою світовою війною виїхав до Канади. Був членом соціал-демократичної партії Канади, членом Компартії США (з 1919). Повернувся до рідного краю. Був делегатом I з'їзду КПСГ (1921), підсудним на "Святоюрському процесі" (1922-1923), учасником Заболотівської першотравневої демонстрації (1924 рік). У 30-х роках у зв'язку з голодомором та репресіями на Радянській Україні відійшов від комуністичної діяльності.

МОХОРУК Андрій — кошовий "Січі" в с. Топорівцях Городенківського повіту, заснованої у 1900 р.

ОНИЩУК Антон (8.07.1883, м. Коломия Івано-Франківської обл. — 14.10.1937) — український фольклорист, етнограф, педагог і просвітній діяч. У 1904 р. закінчив Станіславівську учительську семінарію. Працював учителем на Гуцульщині, а у 1908-1914 рр. у Карлові на Покутті. Автор етнографічних праць "З народного життя гуцулів", "Останки первісної культури у гуцулів". Записані ним народні пісні, перекази про опришків, казки, колядки, похоронні звичаї опублікував В.Гнатюк в Етнографічному збірнику (т. 31-32).

Син робітника, здібний педагог, здобувши екстерном у Чернівецькому університеті у 1912-1916 рр. вищу освіту, А.Онищук поєднував працю сільського вчителя з громадською і науковою діяльністю. На пропозицію письменника В.Стефаніка виступав по селах на зборах з лекціями, допомагав у роботі "Січей", читальні "Просвіти", гуртків художньої самодіяльності. Створив при "Січі" в Карлові духовий оркестр і брав діяльну участь на Снятинщині в організації святкування 100-річчя з дня народження Т.Шевченка.

За публічні виступи та в періодичній пресі з критикою урядовців, участь у діяльності прогресивних, культурно-громадських організацій австро-польські власті переслідували А.Онищука і декілька разів звільняли з посади. З розпадом Австро-

Угорщини Антон Онищук бере активну участь в організації народних мас на боротьбу з австрійцями, румунськими та польськими окупантами. В 1919 р. з УГА відступає до Кам'янця-Подільського, а з 1920 р. і до арешту у 1933 р. працював у Києві в музеї та на викладацькій роботі.

Реабілітований у 1983 р.

ПЕТРИШИН Іван (літ. псевдо Любомир Селянський; 1850-і роки, с. Підлісся, тепер Золочівського району на Львівщині — 1912, смт. Гвіздець) — учитель і письменник, автор січових пісень. Учителював на Львівщині, а після виходу на пенсію — у приватній "Рідній школі" в Яблунові. Печеніжині, Коломиї. Редагував у Коломиї орган учителів "Прапор". Був одним з організаторів Виставки домашнього промислу (1912). Писав поезії в стилі С.Руданського, оповідання і наукові статті. Дописував до газет "Комар" (Львів), "Хлопська правда", "Зеркало" (Коломия). На прохання К.Трильовського під псевдонімом "Любомир Селянський" написав для "Січей" ряд віршів. Один з них публікуємо:

НУМО. БРАТТЯ, ПОКИ ЧАС...

(На мотив пісні "Дай нам, Боже, добрий час")

Нумо, браття, поки час,
Закладаймо "Січ" у нас!
Щоб і з нашого села
Всяка нужда утекла!
Щоб з села, щоб з села,
Всяка нужда утекла!

"Січ" нам силу тіла дасть,
В своїй хаті свою власть
На погибель ворогам,
Невмирущим Русинам!
Ой, нам, нам! Ой, нам, нам!
Невмирущим Русинам!
"Січ" хоронить від вогню
Руську хату і сімю
І рознесе світла луч
Від Карпат аж поза Збруч!
Світла луч, світла луч,
Від Карпат аж поза Збруч!

"Січ" розжене темноту,
Запанує там і тут,
Як лиш єдність злучить нас,
То настане воля час.
Бо вже час, бо вже час,
Щоб настала воля в нас!
В нас є сила, лише спить.
Натерпілись ми досить!
Пробудімсь із сего сну,
А поборем всю біду!
Ой, ду-ду! Ой, ду-ду!
А поборем всю біду!
Най нас згорне всіх любов
Під січову хоругву,
З нею підєм і в огонь
І в темну нічку, в білий день!
Гень, гень, гень і огонь!
В темну нічку, в білий день!

Яблунів, 14 вересня 1903.

ПЕТРУК Микола — кошовий "Січі" с. Спаса, тепер Коломийського району. Він як славний селянський бесідник виступав на січовому святі в Коломиї 31 травня 1909 р.

ПОЛІЩУК Володимир Петрович (1881-1937) — учитель і громадський діяч.

Народився в с. Чорнокінці Великі Гусятинського повіту в родині дяка-учителя. Закінчив Тернопільську учительську семінарію. Працював у с. Дереківцях Теробовлянського повіту. За активну громадську діяльність його як небезпечного "гайдамаку" вислали в глухе гуцульське село Бистрець, де ще не було школи. Гуцули спочатку не хотіли прийняти учителя, казали, що їм не потрібно школи. Але Поліщук переконав гуцулів і заснував школу, а згодом читальню і товариство "Січ".

Один гуцул просив учителя виписати його сина із школи і за це привів барана. Учитель відмовився виконати прохання, сказавши: "Я з'їм барана, а Ваш син буде дурний як баран, посилайте хлопця в школу". Але гуцул не послав хлопця до школи, то учитель оштрафував його. Тоді розлючений гуцул залалив школу. Відбувши покарання, він зрозумів свою помилку і попросив пробачення в учителя. Після цього випадку гуцули побудували школу (один клас і кімнату та кухню для вчителя). За те, що Поліщук вів серед гуцулів просвітню роботу, проявляв неповагу до церкви і священика, його перевели в 1912 р. в с. Стебне.

У 1914 р. Поліщук пішов на фронт і скоро потрапив у російський полон. Перебував у Суздалі. Брав участь у революційних подіях на Україні, там оженився і вчителював у Харкові до 1937 року. Поліщук підтримував тісні зв'язки з Г.Хоткевичем.

З розповіді сестри Поліщука Поліщука Наталії Петрівни, яка проживала у Коломиї, записав П.Арсенич.

ПУШКАР Лесь з Сопова, помічник К.Трильовського в організації "Січей". Мав приватну фірму з продажу січових лент, топірців, медалей з погруддям Шевченка, прапорів тощо.

ПОПЕЛЬ ІВАН (1850, м. Галич — 18.02.1921, Довгопілля, тепер Верховинського р-ну) — греко-католицький священик, відомий громадсько-культурний діяч.

Висвячений 1874 р. Працював священиком у Розтоках, а з 1890 р. — в Довгопіллі.

Був засновником різних культурно-освітніх та економічних товариств на Гуцульщині. Отець Попель присєднався до боротьби гуцулів за загальне виборче право на час виборів до сейму та парламенту. В 1904 р. він був засуджений до року тюрми за виступи проти австрійського режиму. За участь у Гуцульському повстанні 1920 р. був знову заарештований.

Священик Іван Попель був добре знаний у літературно-мистецьких та наукових

Поліщук з учнями.

о. Попель, с. Довгопілля.

колах не тільки Галичини, а й усієї України. У Довгопіллі в нього гостювали І.Франко, Леся Українка, О.Кобилянська, Марко Черемшина, О.Маковей, Ф.Вовк та ряд інших діячів української культури.

Священик записував гуцульські діалектні слова для словника Є.Желехівського, допомагав збирати гуцульські вироби для різних музеїв, виставок і приватних колекцій. Сприяв у етнографічних дослідженнях Гуцульщини І.Франкові, В.Гнатюку, Ф.Вовкові і В.Шухевичу.

САНДУЛЯК Іван Лук'янович (13.08.1845, с. Карлів, нині Прутівка Снятинського р-ну — 1926, там же) — громадсько-політичний і просвітній діяч, досвідчений хлібороб, столяр і різьбяр, а водночас народний поет, радикал, посол до галицького сойму (1908-1913), кошований "Січі" в Карлові, чудовий бесідник, підтримував особисті і листовні дружні взаємини з І.Франком, М.Павликом, В.Стефанюком, Марком Черемшиною.

У 1884 р. з його ініціативи в Карлові була заснована читальня "Просвіти",

Іван Сандуляк — посол до сейму.

І. Сандуляк став першим її головою. У цей час він наполегливо поповнював свої знання шляхом самоосвіти. А читати було що: в бібліотеці Карлівської читальні нараховувалося в той час 168 книг, із них — велика кількість книжок "Руської історичної бібліотеки".

Коли перший запал членів Карлівської читальні охолов, І.Сандуляк, щоб заохотити їх до громадської роботи, написав і вивісив на церковній брамі віршовану відозву:

Гей, панове-члени, що ж ми так заспали?
Та ж рік недалеко, а що ж ми зділали?
Гей же, браття, встаньмо, очи промиваймо,
До читальні-неньки всі ся забираймо.
Бо в нашій читальні є жаль і потіха,
Стоїть серед хати газетів півміха!
Я Вас прошу нинька, зойдімся, громадно.
А зложім щось в касу, ото ж буде ладно!

Після такого заклик селяни знову почали горнутися до читальні й робота налагодилася: з ініціативи І.Сандуляка при читальні було організовано хорівий і драматичний гуртки та Товариство тверезості.

У читальні відбувались вечорниці для відзначення важливих історичних дат, приміром, з нагоди 28-х роковин смерті Т.Шевченка, в честь Ю.Федьковича, М.Шашкевича.

1890 року в журналі "Батьківщина" Іван Сандуляк надрукував статтю про рідне село під заголовком "Село Карлів", у якій описав усі зміни та перетворення, що відбулися на селі, починаючи з 1862 року.

У віршах, піснях-колядках змальовував безпросвітне життя селян та закликав їх до боротьби. Він виступав разом з І.Франком як діяч радикальної партії, а пізніше — як посол до крайового сейму (1908-1918) на численних вічах у Снятині, Коломиї, Станиславові (1891-1892), Львові (1894) та в селах повіту, засновуючи читальні, товариства "Січ", позичкові каси, кооперативні крамниці.

Так Іван Сандуляк став головним просвітнім діячем радикального руху не тільки в рідному селі Карлові, але й у цілому повіті та краю. Він неодноразово обирався головою читальні, головою ради кооперативу, був членом громадської та шкільної рад, членом Товариства тверезості. Немалу громадську роботу І.Сандуляк проводив, викриваючи перед селянами лихварство корчмарів. Він пише вірші, публіцистичні статті, замітки та інформації до періодичних видань, які друкує в журналах "Народ", "Хлібороб", газеті "Громадський голос", календарі "Запорожець".

І.Франко високо оцінював І.Сандуляка як кореспондента та визначного народного бесідника і присвятив йому оповідання "Історія кожуха".

СЕМАНЮК Іван-Марко Черемшина (13.06.1874 — 25.04.1927) — адвокат, письменник, громадсько-культурний діяч. Народився у с. Кобаках на Косівщині в сім'ї дяка. Закінчив Коломийську гімназію та Віденський університет (1901). У липні 1906 р. отримав ступінь доктора права і переїхав до Делятина. Тут практикував відомий адвокат Микола Лагодинський. у конторі якого І. Семанюк працював адвокатом до жовтня 1912 р. Пізніше у своїм творі "Моя біографія" він писав про делятинський

період, що, окрім адвокатської практики, "займався січовою організацією та просвітою селян, залізничних, солірних та тартачних робітників. В кожному селі знала мене і мала дитина, мужики мене дуже полюбили".

Наприкінці 1912 р. І.Семанюк відкриває власну адвокатську контору у Снятині, де і працював до самої смерті.

У листопадові дні 1918 р. І.Семанюк був обраний головою міського урядового комітету і бургомістром Снятина. Упродовж 1922-1924 рр. він очолював прибічну раду при міській управі. Двічі обирався головою снятинської філії "Сільського господаря", тісно співпрацював з міською "Просвітою" та "Товариством взаємної помочі українського народного вчителства". Характеризуючи снятинський період діяльності І.Семанюка, В.Стефаник

І. Семанюк (Марко Черемшина).

писав, що "його особа і його адвокатська канцелярія зробилася центром в повіті і місті українського життя в його найрізноманітніших формах, і до кінця його життя той центр лишився".

Окрім своєї адвокатської та громадської роботи, Іван Семанюк відомий широкому загалу і як письменник своїми численними новелами й оповіданнями із життя гуцульських селян, які підписував псевдонімом Марко Черемшина.

СОЛОМІЙЧУК Юрій (21.04.1857, с. Жаб'є — 14.06.1918) — громадський діяч. У 1898 р. заснував читальню "Просвіти" і згодом був її головою. За агітацію проти лихварів, організацію на Гуцульщині товариства "Січ" в 1904 р. був засуджений коломиїським судом на два місяці тюрми. Ю.Соломійчук допомагав багатьом дослідникам Гуцульщини записувати фольклорно-етнографічний матеріал.

З відкриттям Гуцульського театру став його провідним актором. У "Гуцульським році" грав Дмитра, а в "Довбуші" — Дзвінчука. Г.Хоткевич високо цинив його хист і писав про нього, що він "актор потрібний, находчивий, з правдивою акторською жилкою, говорить швидко, ... потрібне, своєрідне, красиве — і в тім його сила, і в тім сила мого Гуцульського театру, бо в ньому актор не відділяє життя від сцени, ні на хвилю не перестає бути самим собою".

СОЛЯНИЧ ДМИТРО (1876, с. Усте, тепер Снятинського р-ну — 12.01.1941, Саскатун (Канада) — громадський діяч, письменник. Зорганізував на Покутті читальні "Просвіти" та під проводом К.Трильовського і І.Сандуляка низку "Січей".

К. Трильовський згадував, що "першу "Січ" я старався оснувати зимою з 1899 на 1900 рік в с. Усте над Прутом, при чому допомагав мені тамошній молодий селянин Дмитро Солянич". У 1903 р. він емігрував до Канади, де брав участь у громадському і літературному житті. Друкував оповідання з життя селян на Покутті у "Канадійському фермері" та "Українському Голосі". Окремою книжкою вийшла в Едмонтоні в 1932 р. збірка оповідань "Хто винуватий" з присвятою К.Трильовському.

УРДЕЙЧУК Василь, селянин із Нижнього Вербіжа, поет-самоук

СІЧОВА ШУМКА

Товариші! Товаришки! Що ж вам написати?

Про "Січ" славу хіба дещо буду вам співати.

Хто до "Січи" записаний, легше му живється,

Бо до него "Січовичка" кожда засміється,

Прийде д нему, привитає-та ще й приголубить,

А хрунь з боку аж казиться: "Ото "Січ" ся любить!"

"І я у "Січ" залишуся, най се кождий знає!

Може, й мене "Січовичка" яка покохає!.."

Бо що козак давно робив, й тепер не забуде,

Бере ленту через плечі та иде межі люди..

Козак всюди заспіває, часом потанцює,

А хоч хруні мліють з злости — він того не чує.

Тому, милі товаришки, на се придивіться

Та чимскоріше йдіть до "Січи", у члени впишіться!

Залишіться всі до "Січи", не тратьте надію,

Прийде козак у старости в найблищу неділю.

А старости для дівчини — як для kota сало,

Кожда би ся записала, коби ся так стало!

Через того, козаченьки, на се памятайте.

З старостами хруньську хату кождий оминайте!

ХАРУК-ГАЛАЙДА Іван — кошовий "Січі", січовий поет, с. Тулова, тепер Снятинського р-ну.

Був душою заснованого ним у 1903 р. в с. Тулові товариства "Січ". У його stodолі відбувалися перші збори "Січи" та вистави, зокрема "Наталки Полтавки" І.Котляревського (1904). Любив декламувати Шевченкові "Гайдамаки". Звідти й вибрав до свого прізвища додаток "Галайда". Харук був дуже начитаною людиною. Для вшанування діяльності К.Трильовського у Снятинському районі запропонував викопати

"Кирилову кирилицю". Він — автор декількох січових пісень. Одну з них, яку співали на мелодію "Не сам я ся оженив", публікуємо:

Гей-же браття, товариші, тримаймося разом.

Не пускаймо нашу кривду вороженькам плазом!

Гей! Гей! Як же славно жити в "Січи" юнаком, гей!

У ленті ходити, зваться козаком! (2 рази).

Нехай вони із лютости затискають зуби.

Дідька зідять, заки нашої дочекають згуби!

Гей! Гей! і т. д.

А ми, браття, не біймося, бо нас є вже сила.

Сім півсоток кріпких "Січей" від Батька Кирила!

Гей! Гей! і т. д.

Ой, з-за гори вітер березов колише.

Не дали нам хруні ради, не дасть і Хомишин!

Гей! Гей! і т. д.

Ой, на горі дуби, на долі ліщина —

А хто ж більшу славу має, як наша дружина?

Гей! Гей! і т. д.

Ой, дружино Січовая, яка в тобі сила,

Що ти усих вороженьків страхом переймила!

Гей! Гей! і т. д.

Гей! Хто "Січи" вірно служить, в того є відага!

Хто ж бо в світі відважніший, як наша ватага?

Гей! Гей! і т. д.

Тримайтеся ж, хлопці, гостро, а ви, дівки, з пишна,

Котра дівка в "Січи" була, та і заміж вийшла!

Гей! Гей! і т. д.

Котра дівка в "Січи" служить, відбуває вправи,

Та дістане чоловіка козацької слави!

Гей! Гей! і т. д.

ЧАЙКОВСЬКИЙ Андрій (15.05.1857-м.Самбір Львівської обл. — 2.06.1935. Коломия Івано-Франківської обл.) — український письменник, адвокат, отан Бережанської повітової "Січи", діяч Національно-Демократичної партії, згодом УНДО, і один з організаторів УСС, комісар ЗУНР у Самборі.

Закінчив Львівський університет (1883). Працював адвокатом у Бережанах, Самборі, Коломій. Один із засновників філії "Просвіти" у Бережанах, активний її діяч у Коломій. Автор історичних оповідань. Товариство "Просвіта" видало 7 його авторських книжок: "Поміж землею, а небом" (1909),

А. Чайковський.

"За козацьким хлібом" (1916). "Не було виходу" (1927). "Сонце заходить" (1930). "Украдений син" (1939) та ін. Книги А.Чайковського були майже в усіх читальнях "Просвіти" і користувалися найбільшим успіхом.

З нагоди 40-ліття письменницької і громадської праці д-ра А.Чайковського К.Трильовський 22.02.1929 р. надіслав йому з Гвіздеця таке привітання: "Високодостойний і Дорогий Батьку Ювіляте!

Не маючи змоги через перерву комунікації та брак здоров'я особисто явитись на святі у Вашу честь — пересилаю отцею дорогою Вам глибокий мій поклін та сердечний привіт всім тим Вп. землякам та землячкам, котрі зібралися на це Ваше свято.

У тій тяжкій передишці історичній, яку ми переживаєм тепер, немає нічого важнішого, як власне: піддержування духа в народі.

А власне Ви, Батьку, сповняєте ту велику місію — ставлячи перед очі нашого народу — а зособна його молоді — великі і геройські діла батьків наших та підбадьоруючи його до витривалості і терпеливості у цій тяжкій перехідній порі. По думці звісного польського патріота-революціонера Людвіга Мерославського є найбільшою небезпекою для поневоленого народа це, коли він привикне до своєї тюрми, зжиється з нею та почне уважати її за своє стале властиве, порядочне помешкання.

І тому честь, велика честь кожному, хто не дає своему поневоленому народови привикати до тюрми, а згадкою на славу минувшину — будить у ньому жаданне волі та віру в побіду!

Ви, Батьку, сповняєте сумлінно і витривало це добровільно на себе прийняте завдання, і тому тим більше належить Вам від всіх нас почесність і подяка. А коли минеться нещасна година, минеться отця сумна історична передишка і нація, скріплена на силах та зеднана у своїм нутрі, стане до нового щасливішого вже подвигу, певно, не забуде вона того, хто в часах реакції та зневіри кріпив її і своїм словом горячим, а мистецьким впливав нові сили в її тіло, а з припавшого мохом камінця минувшину — будував сильну підставу під храм будучої народної слави!

Здорові були, д-р Кирило Трильовський. Гвіздець. 22.02.1929 р."

І. Чупрей.

ЧУПРЕЙ Іван (1883, с.Печеніжин Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. — 5.12.1923, м.Умань) — український етнограф, культурно-громадський діяч.

Навчався у Коломийській гімназії, Львівському університеті.

Працював секретарем адвоката у Коломиї, Яблунові. На прохання В.Гнатюка збирав і записував на Гуцульщині фольклорно-етнографічні матеріали.

У 1911-1912 рр. допомагав Г.Хоткевичеві в організації гастролей Гуцульського театру, який виступав у саялах читалень "Просвіти" у містах і селах Галичини.

Брав участь у виданні в Коломиї радикальних газет, журналів, календарів; у заснуванні читалень "Просвіти", товариств "Січ".

ШЕКЕРИК Петро (Доників) (псевдо Ярема, Тур, Радикал, Січовик, Гуцул: 20.04.1889, с.Голови Верховинського р-ну Івано-Франківської обл. — 1969) — етнограф, письменник, суспільно-політичний і культурний діяч.

У Головах закінчив початкову школу. Був знайомий з Л.Гарматієм, В.Гнатюком, І.Франком, Г.Хоткевичем, М.Коцюбинським, яким допомагав збирати фольклорно-етнографічні матеріали.

Записи пісень, колядок, щедрівок, казок, переказів про опришків, звичаїв гуцулів були опубліковані в працях В.Шухевича "Гуцульщина", ч. 4-5, В.Гнатюка (Етн. зб., т. 24, 31-34 МЕУ, т. 18).

Автор 106 оповідань із життя гуцулів. Серед них — "Нарозумився", "На дні озера", "Силуванням оком не надивишся", "Зведениця", "Ван Бойчук", "В касарнях", "Святий вечір", "Шкільник" та ін.

Перебуваючи у 1908-1910 рр. на військовій службі, виступав проти нехтування українською мовою і домагався, щоб солдати-українці говорили рідною мовою.

Допомагав Г.Хоткевичеві в організації і діяльності Гуцульського театру, в якому грав роль Антося у п'єсі "Верховинці", та написав про театр спогади.

Брав участь у громадсько-культурному житті Жаб'я, де поселився після одруження у 1911 р. Тут П.Шекерик був головою читальні "Просвіти", "Каси відродження Гуцульщини", заступником голови товариства "Сільський господар", секретарем "Народної Спілки", засновником "Січей", читалень.

У 1914 р. розгорнув активну діяльність щодо відзначення на Гуцульщині 100-річчя з дня народження Т.Шевченка. Організував набір добровольців до Українських Січових Стрільців.

Після розпаду Австро-Угорщини П.Шекерик бере участь у встановленні на Гуцульщині української влади. У 1918 р. він був обраний членом Української Національної Ради, а також делегатом на Трудовий Конгрес у Києві.

П.Шекерик-Доників був на засіданні Української Національної Ради ЗУНР в Станиславові і 3 січня 1919 р. голосував за закон про злуку ЗУНР з УНР в одну Українську Народну Республіку. Згодом він згадував, що після прийняття цієї ухвали "з усіх грудей вирвалося: "Нехай живе тільки одна Українська Народна Республіка", поплив народний гімн "Вже воскресла Україна", заволоділо всіма велике захоплення. Щасливий був, хто бачив і пережив цей момент". Був свідком величавого свята Злуки ЗУНР з УНР на Софійській площі. Виступав за правильне вирішення земельного питання урядом ЗУНР. Потім брав участь у боротьбі з денікінцями і більшовиками, був учасником переговорів про перехід УГА на бік більшовиків. У 1920 р. працював у Вінницькому архіві. Коли Вінницю знов захопили петлюрівці, Шекерик-Доників, не погоджуючись з політикою Петлюри щодо Галичини, покидає працю і їде на Закарпаття, де піклується долею утікачів-гуцулів, учасників Гуцульського повстання 1920 р., про яке написав спогади.

Згодом він повертається в Жаб'є і тепер більше займається своїм господарством, політичною і культурно-освітньою діяльністю, ніж етнографічною. В листі від 4 квітня 1925 р. до В.Гнатюка, в якого нераз гостював у Львові, повідомляв, що "залишив і один рік утримував своїм коштом школу в присілку під Синицями, де досі такої школи не було. Організував курси з ліквідації неписьменності, аматорський гурток, три читальні, відновив касу відродження Гуцульщини, читальню "Просвіта" в Жаб'ю та допомагав у будівництві для неї будинку.

У 1920-1930 рр. П.Шекерик продовжує підтримувати дружні стосунки з В.Стефаником, Марком Черемшиною, А.Крушельницьким, А.Чайковським, В.Гнатюком, далі працює в газеті "Громадський голос". Будучи в 1928-1930 рр. послом до польського сейму і війтом Жаб'я (1927-1939), сприяв у роботі польського товариства "Приятелі Гуцульщини", в організації музею. З 1935 р. співпрацює з виданням проурядового "Гуцульського календаря", де вміщує свої фольклорно-етнографічні записи та оповідання.

Коли у 1939 р. в Західну Україну прийшли більшовики, його відвідують О.Довженко, М.Рудницький, етнограф Р.Герасимчук, окремі журналісти, яким Шекерик розповідав багато цікавих фактів про Гуцульщину.

Проте червоні "визволителі" зразу звільнили П.Шекерика з його посади.

15 травня 1940 р. заарештували і відправили до Станиславова, де 11 жовтня 1940 р. засудили на 8 років тюрми, П.Шекерик загинув на засланні.

ЯРИЧЕВСЬКИЙ Сильвестр (14.01.1871, м.Рогатин — 30.03.1918, м. Серет, Румунія) — український письменник, січовий поет і засновник першої "Січі" на Буковині в Кіцмані.

НАША СЛАВНА УКРАЇНО!

Наша славна Україно,
Прабатьківська земле мила,
Ми за тебе без упину
Мем боротись кілько сили!
Дорога твоя нам слава,
В серцю нашим ти єдина,
Мила там, де степ широкий,
Мила там, де верховина.
Наша славна Україно,
В нас для тебе серце б'ється,
Повитась долі днину,
Свобода тобі всіміхється!
Як ту землю не любити,
Та ж за нею серце гине,
Ах, для неї тільки жити,
Для вільної України!
Хоч козацтво у могилі,
Ми для тебе ще живемо,
Ворог вбить тебе не в силі,
Проч гонить його будемо!
Ми тобі здобудем долю,
Краю рідний, укоханій,
І прогонимо неволю
І розломимо кайдани!

(Січовий співаник, Чернівці, 1906 р.)

Михайло Ломацький

"СІЧІ" НА ГУЦУЛЬЩИНІ

Цей спогад присвячую пам'яті славного "Січового Батька" Доктора Кирила Трильовського.

Писати про "Січ" і січовий рух, його ролю-значення у національно-політичному пробудженні нашого народу в Галичині і Буковині взагалі, а на Гуцульщині зокрема, треба полинути думкою в далекі часи, в часи кількох останніх десятиліть дев'ятнадцятого сторіччя і пригадати той жажливий духовий стан, в якому находилася тоді західня вітка української нації в австрійсько-угорській державі, коли то залишились їй одинокі "репрезентанти" — "хлоп і поп", як це злорадно казали і стверджували ті, які її до того стану довели.

Вправді панщини вже не було, пропало закріпощення і порабочення народу, зате залишилась панщина, гірша від фізичної, — духова, що покутувала в душі і крові народу!.. Вона держала його в кромішній пітьмі, не давала піднятися з провалля, в яке кинули його віки неволі.

В парі з духовою панщиною йшло пиянство, що за нього добре дбали ті, яким залежало на тому, щоб нищити наших селян не тільки матеріально, але й морально.

"Січ" — Яворів, пов. Косів.

Щоб рятувати селян від поширеної між ними язви — пиянства, закладаються по селах Покуття, Поділля і в інших сторонах Галичини "Братства тверезости", читальні і "Січі", що їх основував Д-р Кирило Трильовський. На долах Покуття грімко лунала січова пісня, в якій приходили, між іншим, слова: "В кождім селі на Підгірю, гей, наша слава ходить в пірю! Кождий хлопець, як та перла, гей, та співає "Ще не вмерла!..".

В тому часі, коли в сусідніх з Гуцульщиною повітах вже були "Братства тверезости" і "Січі", Гуцульщина пропадала в тьмі національній, в безодні економічної пропасти! Селяне сусідніх з Гуцулами повітів знаходили у згаданих товариствах своє національне "я", а Гуцул "сохнув, як гриб" у своїх горах, спав твердим сном у своїй "гражді" так, як зимою спав там медвідь у "гаврі".

Молодий адвокат в Коломії д-р Кирило Трильовський, роз'їжджаючи по селах Покуття, освідомляв селян національно і політично, а закладаючи "Січі", роздумував над тим, як би дістатись туди, де Бескид Зелений у три ряди саждений, де Чорногора Говерлою, Піп-Іваном неба досягає, де Черемош водами гримить-грає... Пригадав собі слова Івана Пleshкана, пісню, яку співали студенти в часі своєї прогулянки по Гуцульщині в 1885 році:

"З верха на верх і в долину
Звернім до колиб,
Довідаймось, чом в тих горах
Схне Гуцул, як гриб!
Даймо йому раду,

Щоб збудивсь зі сну,
Щоб лучивсь в громаду
І гнав з гір біду!..

Трильовський вірив у те, що своїми "Січами" зможе збудити Гуцулів зі сну і прогнати з їхніх прекрасних гір біду.

Та не легко було тоді дістатись в гуцульські гори-провалля!... Бита дорога, "гостинець", йшла з Косова і кінчилася в половині села Яворова... Щоб дістатись у глибину Гуцульщини, треба було їхати кам'янистою вузькою дорогою понад річку Рибницю, часто понад дебри і пропасти, а там, за Яворовом, — Буковець, гора, а з неї дорога — стрімголов!.. Це ще та сама дорога, якою колись ходив Олекса Довбуш зі своїми легіями!.. Немалої відваги, сили, здоров'я і завзяття треба було, щоб заїхати цією дорогою, от хоч би в Криворівню, чи Ясенів горішній, або ще й дальше, в Жабє!..

Однак Трильовський нічого й нікого не лякався! І хоч в його жилах не було гуцульської крові, то все ж таки була в нього гуцульська відвага, впертість і жадоба боротьби зі всіма і всім, що стоїть на перешкоді до досягнення мети!

Іде Трильовський у далеке Жабє і його присілки, не лякається ні трудів, ні погроз... Сміється, легковажить погрози Поляків, що в їхніх руках була вся австрійська адміністрація і жандармерія!.. А польська преса, інспірована зайдами на Гуцульщині, писала тоді:

"Ой, Трилю, Трилю, тримайся здалека!
Чекає на тебе у Жабю смерека!.."

Січовички з Микитинець Косівського повіту при вправах, поч. 20 ст.

Той "Триль" ані думає відступати від свого священного діла, але їде у гуцульські села, закладає свої "Січі", скликає віча, "бунтує" Гуцулів"...

Так наживає собі ворогів не тільки між Поляками, але й між священиками... Ці останні надуживають навіть і церковних проповідальниць, щоб поборювати Трильовського і його освідомлюючу працю між Гуцулами. Знову ж Жиди у своїх молитвах просили Єгови, щоб зіслав на того, їм ненависного, Кирила якесь нещастя, бо він підкопує їм матеріальну егзистенцію — вчить Гуцулів у складеній для них пісні:

"Гей, кинь горілку палену,
Гей, тай пий воду студену,
Гей, тай гарячий пий чайок,
Гей, щоб був добрий голосок!
Гей, ти Гуцуле, стороже,
Гей, кинь любаску, небоже!"

"Гей, а що з нами станеться, якщо Гуцул послухає Кирила? Як перестане пити горілку, як не буде й далі ходити зі своєю любаскою (любною) до корчми?" — так журилися Жиди-корчмарі...

Кирило Трильовський був веселої, бадьорої, життєрадісної вдачі, невичерпної енергії, негнutoї волі, простолінійний...

Варта згадати і про т.зв. антирелігійне його наставлення. Його вороги поширювали між суспільством версію, що він, хоч і сам син священика, виступає проти релігії, хоче вирвати її з душі нашого побожного селянина...

А тимчасом тут заходить прикре непорозуміння, бо Трильовський ніколи не виступав проти самої релігії, але тільки проти таких священиків, які в жадливий спосіб використовували релігійні почування нашого селянства. Знаю такий епізод: Кирило був ще студентом і перебував у свого батька-священика. Приносить селянин курку як заплату за охрещення дитини... Кирило вирвав ту курку з рук священика, заніс її до його хати, відрубав сокирою голову і казав зварити курку хворій поліжниці...

Хіба це антирелігійний виступ Кирила?..

Одного разу заїхав до пароха села Русів Снятинського повіту о. Гаморака Кирила, тестя письменника Василя Стефаніка, священик з околиць, де не було радикалів... Питається о.Гаморака, як він може видержати в селі, де самі радикали-безбожники... На це о.Гаморак повів свого гостя у дзвіницю, де показав новий, найбільший дзвін, що його купив голова радикальної партії в Русові, а знову ж у сусідньому селі Стецева, що також належало до парохії о. Гаморака, купив дорогий фелон для церкви найактивніший радикал того ж села...

Таких священиків, які вміли жити в згоді з радикалами, бо дбали не тільки за свої матеріальні добра, але й давали парохіянам своє серце й розум, як ось о. Гаморак чи о. Попель з Довгополя на Гуцульщині, Трильовський міг тільки високо цінити!

"Батько Кирило" не був, не міг бути матеріялістом! Це був чистий ідеаліст, можна сказати, політичний романтик! Сам жив скромно і сміло мав право повторити за Франком:

"Що весь вік свій прожив убого,
Значить не вкрав ніщо ні в кого!.."

Про безмежну енергію Трильовського і його відданість національно-політичній праці для добра свого народу пригадає мені ще такий епізод:

Одній неділі, дуже раненько, виїхав з Косова, по дорозі відвідав "Січ" в Соколівці і Яворові, поговорив з людьми, а вечером відбув віче в Ясенів Горішнім. Після віча пересидів майже всю ніч на розмовах з Гуцулами у новозбудованій читальні. Були там й учителі з околичних сіл. Поважні розмови переплітались з жартами і співами. Улюбленою пісенькою, крім січових, була в Трильовського жартівлива пісня "Очеретом качки гнала..." Сам співав "солю", а хор повторяв за ним: "Умта, умта — тай си ноги підкосила..." Був дуже товариською людиною.

Слав чи не спав, а ранесенько- над Черемош... Скупався в ледяно-холодній воді, поспідав — кулеша з маслом і бриндзею та гаряче молоко, — й гайда!.. в Устеріки, де сходяться разом обі ріки, Чорний і Білий Черемош!.. Після віча в Устеріках відбув ще віче в Білоберізці, бо в понеділок "светкували" Гуцули, обходили якесь "святець", яких було в них не мало... А тоді — кам'янистою дорогою понад Черемош і попід славне Соکیلське заїхав у Кути, де знову до пізна в ніч пересидів в читальні на розмовах із "Кутенами".

Ось таким був Кирило Трильовський, політичний діяч, будитель Гуцульщини, "Січовий Батько", — він же автор січових пісень-маршів!.. І тому вся Гуцульщина любила й шанувала його! Ненавиділи його Поляки й Жиди, як також деякі священики-москвофіли. Священики-патріоти, як о.Волянський з Криворівні, о.Глибовицький, парох Жабя-Ільці, о.Попель з Довгополя, сприяли освідомлюючій праці Трильовського.

Кирило Трильовський мав спеціальний дар підшукувати для своєї праці на Гуцульщині, а зокрема організуючи "Січі" вірних, щирих і надійних співробітників зпоміж Гуцулів, як теж між учителями. Більшість тих учителів — це були "затяті" радикали! Кирило приятелював з учителями, був з ними наче "посвячений" — його дружина Єфрозина була дочкою буковинського учителя Онисима Поповича.

Зпоміж Гуцулів першим і найкращим співробітником Трильовського був **Юра Соломійчук-Юзенчук**, його кум. Трильовський був хресним батьком сина Соломійчука.

Початки січового руху на Гуцульщині не були легкі. Наче білі круки, являлися поміж Гуцулами люди письменні, гуцульська маса була цілком неграмотна, темна...

Першими "Січовиками" були ті, які не те, що не вміли читати й писати, але у своєму житті взагалі й школи не бачили!..

Тільки той, що знав тодішній невідрадний, а то й загрозливий стан національного невіжества Гуцулів, їхню затурканість і відсталість, їхнє важке національне і соціальне гноблення та придавнення австрійсько-польською адміністрацією, тільки той, що знав і бачив ту жидівську навалу, що наче чорна хмара вкривала Гуцульщину і нещадно нищила Гуцулів матеріяльно і морально, — тільки той може зрозуміти важку працю Д-ра Кирила Трильовського й його співробітників, перших піонерів січової ідеї на Гуцульщині!..

Чи легко було тоді не лише навчати, але й зрозуміти ось хоч би ті бадьорі слова січової пісні, які написав Іван Франко?

"Гей, "Січ" їде, топірцями брень!

Кому любя чорна п'їтьма, а нам ясний день!.."

Чи легко було зрозуміти Гуцулові, що він має ненавидіти "чорну пітьму", а полюбити "яний день"? Чи були Гуцулові приступні, зрозумілі слова січової пісні Трильовського, що — "Чорногора зраділа, гей, як "Січ"славну уздріла?!" Чи легко було навчити несвідомого свого національного "я" Гуцула не тільки співати, але й поступати після слів тієї січової пісні, в якій вчив Кирило перестати пити горілку, держатися законної жінки, а не "любаски", горнутися в січове товариство, бо "громада — великий чоловік"?

Треба було бути таким завзятим фанатиком, віруючим у свою січову ідею, як власне був ним Кирило Трильовський і його співробітники на Гуцульщині, щоб укінці побачити величезний духовий підйом до недавня затурканих, заляканих всякими панамі й підпанками та "паничами" (жандармами) Гуцулів, бачити ту гордість, самовпевненість кожного Гуцула, що мав січову малинову ленту через плече і топирець у руці!

Юра Соломійчук-Юзенчук жив у Жабю-Слупейці, по ту сторону Черемошу, високо під горою Магуркою. Хата його була простора, кругом неї був великий сад. Господаркою займалася його жінка, чесна й роботяща газдиня. Заки познайомився з Трильовським, Юра був побережником, любувався у всякій зброї, був добрим стрільцем. Алькоголю не пив і, мабуть, не курив.

Юра став правою рукою Трильовського в організуванні "Січей" на Гуцульщині. Не тільки щирим, відданим співробітником, але й приятелем. Січова ідея, праця над національним освідмленням Гуцулів — "горен" сталася змістом його життя.

Січова лента була, на його думку, видимим знаком відродження Гуцульщини. Юра був письменний, що тоді було рідкістю на Гуцульщині, а Трильовський пильно дбав за те, щоб Соломійчукові не бракувало літератури політичного змісту!

Юра був дуже добрим промовцем, говорив образиво, вставляючи часто дуже влучні порівняння, завжди щиро й запально.

Пригадую промову Соломійчука з нагоди оснування "Січі" в присілку Жабя "За Магурою", в сусідстві великого села Голови:

"Браття — гор'єни! Слухаймо, що нам каже батько Кирило Трильовський! Слухаймо, ловім його слова, кладім у пазуху і сокотімо, аби ворог не вкрав їх звідти! Єднаймося, гуртуймося в Січове Братство! Каже ж бо наш Батько Кирило, що лиш в січовім товаристві наша гуцулска сила, ека здужіє збороти силу нам ворожу! Єк узріют наші січові ленти, тікатимут з наших гір всі зайди, вся ота нехарь і погань, що налізла суди і п'єт нашу кров!.. Товариством, тов силов, що воно нам даст, проженемо гет тих зайдів-приблуд, що давлет і дусет нас — давлет, як давит сніг полонини зимов, морозет нас, єк морозит мороз квіття на царинках і душит травицу, що си дес там у корчєх заховала! А ми не трава, не дайми си заморозити! Іграймо в трембіту, аби голос йшов по світу, аби люди знали, що ми радикали і "Січовики!", аби знали: "радикалів-Січовиків було колис мало, а тепер їх бирше стало!.. І буде ще і ще бирше! Аби знали, що й Гуцули вже не тоти, що колис були, що перестали "гнутися, єк лози", та що вже не є "покірні, єк вівці"! Темонь та закладаймо "Січи", єднаймося, єк кажет Батько Кирило, берім на плечі червоні ленти, машеруєм і голосоно, на всі гори, співаймо ту пісню, що її наш Трильовський для нас ісклав:

"Гей, ти, Довбуше, з Чорних Гір,
Гей, дай нам ясних свій топір!
Гей, та не бити-рубати,
Гей, та до купи скликати!"

Знаю, знаю, бо чувсми, єк там у Головах, трішке інакше цисе співають. Чувсми і вам цисе скажу, а ви нікому не кажіт, що то Юра Соломійчук із Жебя вам це сказав... А от єк Головци співають:

"Гей, аби січи й рубати,

"Гей, та на купу складати".

Значіт отих зайдів, оту чужу нехарь... Але цисе лишім на пизніше... На цисе ше не прийшов час. ... Але він прийде! Бізівно прийде! Казав Бог дати, але казав ждати! Аєкже!..."

Хоч Юра тоді вже й не молодий був, але ще кріпкий, гармонійної будови тіла, синьоокій, пристійний; був легко вибухової вдачі, головно тоді, як хтось чим діткнув його честь, образи нікому ніколи не дарував. Але при цьому був добродушним, довірливим. Тому, що був меткої, непосидючої вдачі, добрим організатором, не було села, ні присілка на Гуцульщині, де не було б Юри з Жабя! Це був справжній гірський орел, що залітав всюди, це був любимець Гуцульщини!

На старости літ замовк... Закінчив бурхливе життя і спочиває на кладбищі у своїм ріднім Жабю!..

Другим визначним організатором "Січей" на Гуцульщині був **Петро Шекерик-Доників**. У тих часах ще молоденький легіник, уроченець багатого, повного старовинних традицій, передвікових переказів і прадідних звичаїв, села Голови, що розкинулось по грунях і понад двома невеликими, але бистрими потоками Білою і Чорною річками, які, зійшовшись разом, носять назву "Дідушкова Річка". Вливається в Черемош. Батько Петра, Дмитро, оженився з дочкою Доника, звідсіль Шекерик-Доників...

Дмитро Шекерик жив над річкою, де мав млин, молів Гуцулам кукурудзу і ячмінь, а в "фолоуші" прав ліжники й сукно на сердаки й "гачі". Вислужив 12 років при віську на Мадяраціні. Вернувши в Голови, оженився і газдував. Війтував в Головах понад сорок років, коли ж постарівся, "передав" вїтвіство свому синові Василеві. Від двох жінок мав 32 дітей... Був він дуже сильної будови тіла, маючи дев'ятьдесять років, косив разом із молодими легінями... По його смерті найстарший син Василь перебрав господарку. Наймолодшим сином був Петро.

Петро мав вісім років, як староста в Косові наказав вїтові в Головах негайно будувати школу... Не робила цього повітова австрійсько-польська влада тому, що їй лежала на серці справа освіти гуцульських дітей, ні! "Куди ви си взяли, таке шос припускати!" — сказали б Гуцули. Старостою в Косові був сполячений Українець, Сабат, який накоїв немало шкоди Гуцулам та взагалі українській справі. Чому ж так, ні сіло ні впало "зажурився" цей правдивий хрунь-яничар школою в Головах? А ось чому:

У великім селі, за Кутами над Черемошем, в Розтоках, учителював **Лука Гарматій**. Був родом з Тернопільщини, як і майже всі учителі на Гуцульщині. Це була людина крицевого характеру, твердої, непокірної вдачі, щирим українським патріотом і радикалом. Отже, щоб покарати "гайдамаку" — радикала, придумав косівський

староста-перекинчик запроторити Гарматія туди, де не то нема доріг, але й добрих стежок! Он, туди від полонини, під ліс, що називається Кривий, туди, де медведі вдень ходять, а вовки з кошар вивіт витягають!

Тому тільки і Голови дїждалися своєї школи!.. Але з нею й прекрасного громадянина, щирою народнього опікуна-учителя Луки Гарматія!.. Бо ще не закінчено будови школи, як австрійсько-польська влада перенесла "небезпечного" гайдамаку, учителя з села Розтоки до Голов... Нелегке життя мав Гарматій, маючи при собі дружину і двоє діточок. Щоб дістатись до церкви в Красноїллі, треба було перейти тринадцять разів річку, але, якщо літом повинь забрала всі кладки, або зимою навіяло кілька метрів високо снігу, тоді не можна було й рушитись з Голов! Тоді не бачив учитель й по кілька днів не тільки своїх учнів, але й їхніх батьків!..

Однак Гарматій прожив тут дванадцять років, тут же виховав своїх дітей, тут показався зразковим громадянином. Він, цей невгнугий, завзятий гайдамака-радикал, оснував "Січ" в Головах над Білою Річкою, відтак в Головах над Чорною Річкою. Це саме зробив він і в Красноїллі, де, крім того, збудував великий дім читальні "Просвіти", з театральною залею. У цій Красноїллі постав при "Січі" перший на всю Гуцульщину театр, що його зорганізував приятель Гарматія, відомий письменник і мистець-віртуоз гри на бандурі **Гнат Хоткевич**, з України над Дніпром. Він же й був автором театральних п'єс, як "Довбуш", "Агідник" й інші. З цим театром їздили "Січовики" — аматори Красноїллі не тільки по селах Гуцульщини, але і по цілій Галичині. Хоткевич хотів показати ним зорганізований театр і на Україні за Збручем, але не довелося... Коли частина тієї ж групи "Січовиків" — аматорів проїздом через Буковину опинилася на російській залізничній станції, Новоселиця, московська влада їх заарештувала і посадила в тюрму в Києві. Було це якраз в перших днях вибуху війни в 1914 році...

До Гарматія часто заходили доколичні молоді учителі не тільки відвідати свого старшого товариша, але й не раз порадитися в громадських справах. Всі вони, як і їхній приятель Гарматій, належали до радикальної партії — партії "Січового Батька", Кирила Трильовського. Це їхня заслуга була, що при виборах до віденського парламенту в 1907 році майже не було на Гуцульщині хрунів, бо народні маси, помімо терору й агітації зі сторони австрійсько-польської влади, Поляків і Жидів, віддавали свої голоси кандидатів на посла Кирилові Трильовському!

З початком 1913 року перенісся Гарматій в Тербовельський повіт, залишаючи по собі щирий жаль поміж Гуцулами, а зокрема між своїми учнями. Залишив він і свого найкращого і найдібнішого учня — Петра Шекерика. А був це хлопчина справді непересічних здібностей, при цьому меткий і поетичної вдачі. Як колись до свого приятеля Гарматія, так тепер приляг усім своїм серцем до Трильовського, був йому щиро відданим у січовій праці. "Січі" росли тепер як гриби по дощі, а де "Січ", там і Петро з червоною лентою через плече!

Січовий рух щиро ненавиділа австрійсько-польська влада, отже, й староста в Косові користав з доносів не тільки польських панів і всяких підпанків, але й таки наших "воріженьків". І так, наприклад, священики-русофіли, як ось парох з Красноїллі і Голов, о.Рожка, постійно "мельдував" косівському старості про січових організаторів! Не дивно, отже, що жандармерія слїдкувала за кожним кроком Петра Шекерика-

Доникового і всіх тих, що "бунтували" Гуцулів! Та все те нінащо не придалось, бо січова ідея сильно закорінилася в серцях гуцульських!

Петро Шекерик був небуденною людиною. Можливо, з нього стався б другий Юрій Федькович, відомий пробудник Буковини. Самотужки і з допомогою Д-ра Трильовського Шекерик поширив і поглибив здобуту у школі Гарматія свою освіту і був справді інтелігентною людиною. Був добрим промовцем на вічах і в Українській Національній Раді в Станиславові. Коли ж перед польською навалю мусів покинути Станиславів, вернувся у рідні гори. Під час окупації Покуття, отже, й Гуцульщини, Румуни арештували його, як також архикнязя Вільгельма Габсбурга (Василь Вишиваний) і його ад'ютанта, графа Ляріша, і вивезли всіх до Букарешту.

Літом 1920 року повернувся Петро Шекерик до Жаб'я, вже після Гуцульського повстання, яке криваво здушили польські наїздники. Зникнули всі "Січі", а січові ленти лежали заховані на дні гуцульських скринь, так само, як і січова ідея глибоко заховалась в гуцульських серцях.

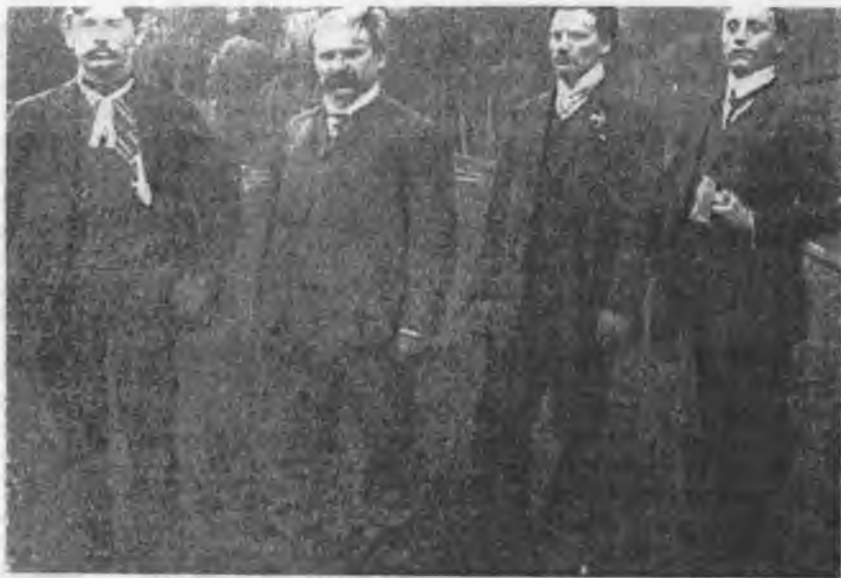
З рамени радикальної партії був послем до сойму в Варшаві. Відомості про Гуцульщину, яку Поляк Вінценз роками студював, доповнив йому Петро Шекерик. У своїх виданнях в Коломії й у Відні Д-р К.Трильовський поміщував оповідання про Гуцульщину, пера Петра Шекерика. Крім того, Петро виготовив до друку дорожочинну повість з гуцульського життя "Дідо Іванчик", але що з нею сталося — не знати. 1940 року вивезли большевики Петра Шекерика і його брата Василя на Сибір. Чи тепер це живе, чи повернувся в рідний, прекрасний гуцульський край?..

Щирими співробітниками Кирила Трильовського були майже всі учителі на Гуцульщині.

Про Луку Гарматія я вже згадував. У селі Перехресне учителював **Михайло Вахнюк**, уроченець Русова, села Василя Стефаника, радикал, співробітник "Громадського Голосу", пізніше посол до варшавського сойму з рамени радикальної партії, довголітній друг Петра Шекерика, всеціло відданий Кирилові Трильовському, його близький співробітник, промовець на вічах і січових зборах. Не минає жадного села, ні присілка на Гуцульщині Косівського повіту, не було ні одної "Січі", якої він не відвідав би, не закрів би до витривалости і праці, вірности січовій ідеї! А з ним завжди разом молодий учитель з Красноїллі, уроченець Косова, **Максимюк**, а також і **Додек**, учитель в Головах над Чорною Річкою, родом із Тюдева, за Кутами. Влада дуже не любить Додекса і часто перекидає його з одного села в друге, але він з цього сміється!.. Затятий радикал, у нього "влада" — це Кирило Трильовський!.. Його накази, а не австрійсько-польської влади, для нього святі!..

А вже немає хіба більшого гайдамаки-радикала, як той непокірний "Бунтівник", учитель **В.Савкевич**! Запхала його влада ген, у найглухшу закутину гір, у невеличкий присілок села Яворова. Поляки думали, що цим зломлять "розгін" Савкевича. Але він не з тих! Впертий і завзятий, меткий, мов в'юн, нині він тут, а завтра вже там! стрункий, чорнявий, з лентою через плече, з "дзьобинкою" по лівім боці, скаче по горах, не знає, що це таке "близько-далеко"... Всевадно опанований січовою ідеєю, неструджений помічник Батька Кирила... Згинув на італійському фронті!..

"Січі" організують Михайлюк, учитель у Гриневій, **Іван Децик**, учитель у Устеріках,

Учителі-організатори "Січей" на Гуцульщині.

Зліва: О. Кузьмак в січовій ленті, Лука Гарматій, засновник "Січей" в селах Голови, Жаб'є і Краснолілля, Петро Додєк, Михайло Вахнюк, пізніше посол радикальної партії до сойму в Варшаві.

Максимець і Кривенко, учителі у далеких присілках Жабя. Або той непоправний "Бунтар-гайдамака" **Володимир Поліщук**! І що з того, що влада перекидає його з одного глухого присілка у другий, а вкінці кидає його в далекий присілок Жабя, Бистрець? Поляки думають, що аж тут, як не медведі, то "дикі" Гуцули своїми бартками дойдуть йому кінця... Поліщук і тут, серед диких, хоч і прекрасних гір, вміє Гуцулам прищипити до серця любов до "Січі"! Але в 1914 році йде на війну, з якої вже не повертається...

Всі оті учителі, вірні друзі Кирила Трильовського, пильно дбають за те, щоб ні одна закутина Гуцульщини не залишилася без "Січі", а раз оснувавши січове товариство, щоб не підпадало, не зневірювалося у власні сили! Учителі на Гуцульщині — це піоніри, які "Січами" і читальнями високо несли смолоскип національного прозріння серед народньої гуцульської гуші-темряви! У малиновій січовій ленті бачили вони символ відродження народу, символ розжареної до червоноти любови до Батьківщини! За щирю працю для свого народу прийшлося тим учителям зазнавати всяких прикростей від чужої влади. Тодішній австрійський намісник (заступник цісаря) у Львові, граф Андрій Потоцький, віддав українських учителів під опіку жандармерії, яка днем і нічю слідкувала за ними, записувала кожне відважніше слово учителя, перевіряла його приватну пошту (які то пр. газети і журнали передплачує учитель?...), а таким чином зібрані інформації передавала старості і шкільному інспекторові. І хоч

Делегація "Січей" з Покуття і Гуцульщини до цісаря Карла у Відні, у липні 1918 року в справі голоду. Делегацію на чолі з К. Трильовським (сидить в центрі) прийняв цісар і цісарвава Зита. Зліва сидять: Букачук із Кобак, січовичка з Печеніжиня.

Австрія була демократичною державою з гарною конституцією, то на ділі, австрійська влада в польських руках нехтувала демократією, панувала так, як їй подобалося, як того вимагали польські інтереси!

Треба ще додати, що учителі на Гуцульщині були на тимчасовій праці. Це використовувала австрійсько-польська влада і, як побачила, що учитель своєю відданою, щирою працею здобував вплив серед населення, перекидала його з села до села. Ось такого визначного збирача етнографічних матеріалів Гуцульщини, учителя Антона Онищука в селі Рафайлові, повіт Надвірна, перенесено на працю, як підвладного, молодшого учителя до села Карлів, Снятинського повіту! І хоч з дружиною і двома дітьми кілька років тиснувся в одній невеличкій селянській кімнаті, все ж таки не кидав громадської праці — тут, в Карлові, заложив оркестру дутих інструментів при "Січі", працював в товаристві, відвідував "Січі" в околичних селах... Учителєві, що носив через плече січову ленту, добитись постійного місця праці було недосяжною мрією!

У цьому спогаді не подав я всіх місцевостей, де були "Січі", тільки тому, що треба б тоді вичислювати всі села і присілки, бо ж "Січі" на Косівщині були всюди! На таке село, де не було б "Січі", люди прямо пальцем показували б! Січова малинова лента

— це був видимий знак, що її власник — це щось вищого, кращого, вартіснішого від того чоловіка, що її носив! А втім, чи не вчить і не каже співати Батько Кирило?

"А гаката подуріла,
Гей, як червоні ленти взріла!"

Вправді Гуцул не розуміє, що це таке "гаката", але, напевне, це щось чи хтось, кого лента коле в очі, і як бачить ту ленту на Гуцулові, то з лютої дури — і це йому вистарчає, щоб ту ленту носити й ту якусь "гакату" до дурости доводити!

Чим ріжнилися гуцульські "Січі" від "Січей" "на долах", як казали Гуцули? Членами "Січей" там, "на долах", була переважно сама молодь, а на Гуцульщині — побіч молодих, було й багато старших, а то й зовсім старих. До "Січі" належали також і замужні, не раз старі, сивоволосі Гуцулки. Вони то найбільше гордилися лентами, в них ішли в неділі і свята до церкви. Коли ж вмирили, казали ховати себе в ленті через плече...

Зате було в гуцульських "Січах" мало дівчат. Мабуть, тому, що гуцульська дівчина була чимсь неповновартісним, щойно вийшовши замуж — ставала газдинею, а тим самим набирала загальної пошани.

У більші свята приходили "Січовики" до церкви обов'язково в лентах через плечі і з топірцями в руках, так само на храми; у лентах і з топірцями громадно йшли на віча, на яких промовляв Трильовський...

Масову участь взяли "Січовики" не тільки в лентах, але і з крісами в день проголошення державності Західньо-Української Народної Республіки в листопаді 1918 року на площі над Рибницею в Косові... На жаль, був це останній громадний виступ "Січей" Гуцульщини.

У селах близько Косова і Кутів влаштовувано січові фестини, походи і театральні вистави. В глибині гір цього не було, з виїмком аматорського театального гуртка "Січовиків", що його, як я вже згадував, зорганізував в Краснолілі Гнат Хоткевич.

За своїм статутом "Січ" називалася "руханково-пожарне товариство". Хоч і "на долах" не раз бували випадки пожежі, яку гасили "Січовики" своїми сикавками, але насправді той протипожежний уступ в статуті придумав Трильовський тільки для формального прикриття правдивого змісту — "Січами" сколихнути нарід, збудити його з національного сну!...

"Січі" стали предвісниками новітнього українського війська — Українських Січових Стрільців! Ще перед війною відчув народ повагу хвилі і дерев'яні топірці почав заступати крісами вже в чисто військових товариствах УСС. Вибухла воєнна пожежа — до Легіону УСС голосяться "Січовики" з Гуцульщини, постає гуцульський курінь УСС, про що Олесь Бабій гарно описав у своїй поемі.

Нині соборна Україна стогне в большевицькій неволі і не може й згадати про колишні "Січі"! Мовчати мусить славна гуцульська земля, батьківщина Олекси Довбуша! Але як по ночі мусить прийти день, так прийде, мусить прийти день волі по довголітній темряві большевицькій, а тоді й "Січі" воскреснуть!.. Тоді й згадають "незлим, тихим словом" "Січового Батька" Кирила!...

З проголошенням незалежної держави України здійснилися пророчі слова автора цих спогадів педагога і письменника М.Ломацького (1886-1968), який учителював на Гуцульщині у с. Головах, а з 1944 р. жив у Західній Німеччині, де і помер.

І дійсно, в дні святкування 100-річчя з часу заснування першого товариства "Січі" в с. Заваллі ми добрим словом згадуємо його засновника К.Трильовського та його помічників.

Саме "Січ" К.Трильовського, читальні "Просвіти", осередки Української радикальної партії спонукали гуцулів у Першу світову війну зголошуватися добровільцями до Українських Січових Стрільців, Української Галицької Армії, а згодом — в лави ОУН-УПА для боротьби за Соборну Самостійну Україну. Проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року стало завершальним актом боротьби нащадків колишніх січовиків за волю України.

Піаністка Калина Чічка-Андрієнко — внука К. Трильовського.

ЛІТЕРАТУРА

П.Арсенич. Засновник "Січі" на Покутті (про К.Трильовського). Дзвін. — 1992. — ч. 3-4. — с. 139-141; Галицька Січ. Івано-Франківськ, 1992. — 25 січня.

П.Арсенич. Основник "Січі" — Кирило Трильовський. Гуцульщина. Торонто. — 1993. — ч. 32. — с. 11-14.

Засновник "Січі" Кирило Трильовський: Спецвідбиток "Новий час". — Івано-Франківськ, 1995. — 16 с.

Гей, там на горі "Січ" іде... Пропам'ятна книга "Січей". Зібрав й упорядкував Петро Трильовський, 1965. Видання — передруковано. Київ. — 1993. — 432 с.

Завальська "Січ". Снятин. — 1995. — 96 с.

З діяльності д-ра Кирила Трильовського jako посла Ради державної. Коломия. — 1991. Накладом І.Чупрея. Видання доповнене друге з нагоди відкриття пропам'ятної плити Кирилу Трильовському в Коломії.

К.Левицький. Українські політики. Львів. — 1936. — с. 117-119.

Січовий Батько — Кирило Трильовський. Літопис Коломийський. — 1992. — Ч. 1.

Газети:

"Громадський голос". Львів. — 1900. — 15 і 22 лист.; 1905. — 1, 19 січня.

"Діло". Львів. — 1914. — Ч. 101.

Календар українського видавництва. 1942. — с. 126.

"Новий шлях" Вінніпег. — 1954. — 15 лист.

"Шлях перемоги". Львів, 1991. — 27 жовтня.

Центральний державний історичний музей у м. Львові (далі скорочено ЦДІА у м. Львові), ф. 360, оп. 1, спр. 362, 416.

Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Віділ рукописів. — П. 2, спр. 115 (Архів "Січі").

ЗМІСТ

Життя і діяльність К. Трильовського	3
Засновник "Січі" К. Трильовський	9
Помічники К. Трильовського	28
Вахнюк М.	28
Веселовський Я.	28
Гарматій Л.	29
Геник-Березовський М.	29
Горбовий М.	30
Григорійчук М.	32
Довганюк О.	32
Забитовський Г.	33
Іванчук О.	33
Катамай Д.	34
Кейван В.	34
Когутяк П.	34
Корж М.	35
Крамарук В.	35
Кузич М.	35
Кузьмич А.	36
Лаврук М.	37
Лаврук П.	37
Лагодинський М.	39
Макогон Д.	39
Малицька К.	40
Макух І.	41
Спогади Івана Макуха про січовий рух	42
Мойса І.	50
Мойса Д.	50
Мохарук А.	50
Онищук А.	50
Петришин І.	51
Петрук М.	51
Поліщук В.	52
Пушкар Л.	52
Попель І.	52
Сандуляк І.	53
Семанюк І.	54
Соломійчук Ю.	55
Солянич Д.	56
Урдейчук В.	56
Харук-Галайда І.	56
Чайковський А.	57
Чупрей І.	59
Шекерик-Доників П.	59
Яричевський С.	60
Ломацький М. "Січ" на Гуцульщині	61

Петро АРСЕНИЧ

**ЗАСНОВНИК "СІЧІ"
КИРИЛО ТРИЛЬОВСЬКИЙ**

(до 100-річчя створення спортивно-пожежного товариства "Січ" у с. Заваллі)

Рецензенти академік *Володимир Грабовецький* та *Володимир Качкан*

Редактор *Ольга Максимонько*
Художнє оформлення *Володимира Арсеніча*
Набір *Наталії Дяченко*
Верстка *Ярослави Король*

Фотографії із збірки
Калини Чічки-Андрієнко, внуки К. Трильовського, та П. Арсеніча.

Підписано до друку 28.04.2000. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Бастіон». Умов. друк. арк. 4,75.

Видавництво «Лілея-НВ»

м. Івано-Франківськ, вул. Грушевського, 18, тел./факс 55-91-70

А 85 Арсеніч П.
Засновник "Січі" Кирило Трильовський (до 100-річчя створення спортивно-пожежного товариства "Січ" у с. Заваллі). — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. — 76 с.

НБ ПНУС

761937

ББК 63.3 (4 УКР)

Січовий руханково-протипожежний курс в Коломиї, 1910 р.
Стоять зліва: третій — Антін В. Кузьмич, четвертий — Дмитро Червінський,
"Січовик" з села Пядики, пов. Коломия. Сидять зліва: другий — Лесь Пушкар,
третій — Веселовський, ком. протипож. сторожі,
по середині — д-р К. Трильовський, ліворуч нього Павло Лаврук.